Přítomnost

ROČNÍK IV. V PRAZE 5. KVĚTNA 1927. ČÍSLO 17.

POLITIKA

J. E. Šrom (Moskva):

Poslanec Šmeral v Moskvě.

Poslanec Šmeral byl v Moskvě již mnohokrát. Naposled sem přijel letos počátkem dubna. Před tím byl zde celý rok a do Prahy se odebral hlavně k vůli tomu, aby se zúčastnil sjezdu komunistické strany, en passant absolvoval několik velikých schůzí a ukázal se na sklonku jarního zasedání též několikrát v poslanecké sněmovně. Stala se tedy Moskva do značné míry hlavním jeho sídlem.

Poprvé přijel Šmeral do Moskvy již na jaře r. 1920, v době, kdy svaz sovětských republik žil v ohni revoluce, kdy sovětská vláda daleko nebyla si tak jista svou pevností, jako na příklad nyní, v desátém roce svého trvání. Tenkrát Wrangel učinil výpad hodně hluboko z Krymu na sever, Poláci dokonce 7. května obsadili Kijev, měli v rukou Minsk, Borysov, byli spojeni s Petljurou a sovětská moc visela na tenkém vlásku. Tenkrát vojenský a válečný komunismus dával se pociťovati i v žaludku skoupými příděly potravin, kdejaký krámek byl znacionalisován, stát všechno soustřeďoval a rozděloval, nikdo však téměř nic nevyráběl. To byla doba, kdy všechno se nacionalisovalo a socialisovalo, kdy touto horečkou sespolečenšťovat byl donucen Lenin dokonce k výkřiku »vždyť vy nacionalisujete kdejaké smetiště!«, a kdy jednou, když se mu správcové moskevského obecního hospodářství pyšnili v Baumanovském okrese tím, že odstranili ploty mezi jednotlivými dvory i zahradami a tímto způsobem je rázně sespolečenštili, jim Lenin klidně řekl, že »ty ploty bude třeba zase postavit, na to je ještě příliš brzo.«

Ale byla to doba přec jen jakéhosi heroismu revoluce, kdy lidé, jedni nadšeně a druzí zděšeně, cítili, že je zde skutečně vichr, který smetá všechno, co se mu protiví, a kdy vytvářel se opravdu jakýsi nový, neznámý světořád, který jedněmi byl posílán ke všem čertům, druhými zase vítán jako svítání. Názory na vojenský komunismus mohou býti různé, ale jistým zůstane, že až sovětský stát se za několik desítiletí dostane do svých definitivních kolejí, t. j. až toho skutečně revolučního v něm zbude jen tolik, kolik na příklad dnes zbylo ve Francii z theorií jakobinských, — bude mnoho lidí mínění, že právě doba, kdy vládla skutečná stejnorodost všech, kdy člověk byl pouze jednotkou, která byla Trockým organisována nejprve do bojujících a pak do pracovních armád, že právě tato doba hrozného nedostatku, krvavé občanské války, bezesných nocí a všeobecné nejistoty byla vlastní revoluční dobou v plném slova smyslu, její když ne nejslavnější, tedy jistě nejzajímavější a nejvíce pozoruhodnou stránkou. A i když Trockij svůj poslední boj s většinou komunistické strany prohrál, řekněme, definitivně a navždy je odsouzen pouze k tomu, aby se pohyboval mezi budovou hlavního koncesního výboru na Malé Dmitrovce, kamennou budovou Ústředního výboru komunistické strany za stěnou moskevského Kytajgorodu a některými překrásnými koutky Kavkazu, přec jen zůstane osobou nejvýše historickou a to hlavně tím, že byl největším fedrovatelem a prováděčem ideje vojenského komunismu.

Šmeral tedy odejel z Čech začátkem 1920 do Ruska. Doprovázelo jej znepokojení v jednotné tehdy sociálnědemokratické straně, neboť netajil se svým radikalismem, k němuž dospěl právě vlivem událostí v Rusku a Německu jakož i činností ruských komunistů, založivších v čele s Leninem III. Internacionálu. Snad doma cítil se politicky deklassován, snad na něho příliš působil zmatek mezinárodní, jaký se ukázal v Uhrách, Bavorsku, v ostatním Německu, Rakousku, Sibiři a který zdál se býti vskutku předzvěstí světové revoluce sociální, jejíž ohnisko bylo v Moskvě.

Šmeral nalezl v Moskvě ohromné úsilí vůdců revoluce, horečný shon a chvat, odstranění dynastie, aristokracie, buržoasie od jakékoliv moci, revoluční enthusiasmus, podněcovaný dovednými vůdci a udržovaný tu plamennými slovy, tu revolučními dary. Vstoupiv již před svým příjezdem na nakloněnou plochu radikalismu, nemohl se Šmeral v Moskvě již zadržeti, aby se po ní nešinul dále. Musil se státi komunistou, přes to že nalezl v sovětském státě hmotný nedostatek a, viděl-li dobře, i příšerné obrazy bídy. Ale v této bídě vytušil zajisté i takové perspektivy čehosi nového, velkého, nebývalého, že nemohl odolati, zvláště když přišel do přímého styku se všemi vynikajícími vůdci revoluce a seznal u většiny z nich mužnost, odhodlanost, osobní nenáročnost, smysl jen a jen pro dílo revoluce. Setkal se zde s fanatiky revoluce, kterým se zdařilo uchvátiti politickou moc na plných sto procent v obrovském státě a kteří se o tuto moc rvali se všemi, setkal se s lidmi, kteří nejen slibovali socialistický řád společenský, nýbrž byli sami upřímně přesvědčeni, že řád tento co nejdříve provedou, zvlášť získají-li pomocníky ve vyspělých státech západních. Kdyby Šmeral přijel do Moskvy v době rozkvětu Nep-u, t. j. nové hospodářské politiky, dovolující volnou směnu hodnot a restaurující ve mnohém pojem soukromého vlastnictví, myslíme, že by se komunistou nestal tak rychle, jako se jím stal právě proto, že Rusko uviděl za éry vojenského sice komunismu, ale přece jen komunismu, zlomivšího dosavadní řád i co do vnějšího obrazu, ba hlavně co do zevnějšku. Kdož ví, byl-li by se v jiném případě vůbec komunistou stal.

Tento první pobyt poslance Šmerala v Moskvě byl tedy rozhodující, a všechno, co potom následovalo, bylo jen důsledkem prvních rozmluv Šmeralových s Leninem, Trockým, Radkem a všemi tehdejšími předáky sovětskými. Je nepopíratelno, že Šmeral učinil na ně nejlepší dojem. Je to také přirozeno, neboť ani největší nepřítel Šmeralův nemůže mu upříti

vzdělanost, rozhled, osobní čestnost a nenáročnost, kterými vesměs může se honositi, i když mu lze vytknouti řadu nedostatků jiných, jako ostatně každému politikovi. Faktem zůstane, že Šmeralova osobnost byla v Moskvě náležitě oceněna a to právě v době, kdy doma byla stejně náležitě zdupávána a odmítána. Kdyby v politice platilo »kdyby«, myslíme, že Šmeral by nikdy nedošel se svou střízlivostí tam, kam jej postrčili mnozí naší politikové právě tím, že ani jeden z nich se neodvážil říci ani slovo na obhajobu Šmeralovu. Známe z vlastní zkušenosti onu vnitřní sílu, jakou bolševictví a lépe řečeno sovětismus působí na povahy sociálně hlouběji založené, byli jsme svědky nejednoho obratu za dobu trvání sovětské revoluce, a není proto divu, že nabyli jsme přesvědčení i v případě Šmeralově, jak mnoho znamenala pro něj první návštěva Moskvy.

Tehdejší vystoupení Šmeralovo v Moskvě neslo pak přímé důsledky. Boj levice s pravicí v sociálně-demokratické straně, diskuse o jedenadvaceti podmínkách členství v Komunistické Internacionále a nakonec rozkol sociálně demokratické strany a vytvoření samostatné komunistické strany. Jak hluboce tento vývoj věcí v dělnickém hnutí československém působil zase nazpět v Moskvě, dokáže nám na příklad i ta okolnost, že Lenin v době největšího napjetí mezinárodní situace sovětského státu začal se učiti česky, aby mohl co nejúplněji a bezprostředně sledovati dělnické hnutí v Československu. První pobyt poslance Šmerala v Moskvě způsobil tedy více, než by se na první pohled zdálo.

Vytvoření samostatné komunistické strany Československa a přijetí její do Komunistické Internacionály nutně musilo vésti k tomu, že váha jejího zakladatele, tvůrce a vůdce v Komunistické Internacionále značně vzrostla. Od té doby vidíme poslance Šmerala v Moskvě hostem velmi častým. Kongresy Komunistické Internacionály volí jej do své exekutivy, plenární zasedání této exekutivy poslouchají pozorněji jeho slova, Lenin se o něm vyslovuje co nejpochvalněji. Ani jakýsi přechodný úpadek vlivu Šmeralova uvnitř komunistické strany doma neotřese příliš jeho posicí v Moskvě, kde se na domácí rozpory dívají jaksi s jednotného hlediska a méně provinciálně. Není to ani jinak možno při tak rozsáhlé organisaci. Šmeral zajisté dobře to věděl a proto ani tak zvané zlevičáčtění své strany nebral příliš tragicky, poněvadž byl přesvědčen, že jeho posice v Internacionále je pevná a opírá se o solidnější pilíře, než byly levičácké výkřiky v jeho vlastně straně.

Šmeral klidně prováděl příkazy Komunistické Internacionály v komunistické straně Československa. Provedl společně se štábem svých blízkých její organisační přeskupení podle systému továrních buněk, provedl to, čemu se zde říká bolševisace, ovšem ztlumeněji, jak to československé poměry vyžadují, provedl likvidaci oposičních proudů zase s ohledem na naše prostředí, provádí a bude prováděti všechno, na čem se vedení Internacionály zde usnese. U nás zvykli si to nazývati diktát Moskvy. Ovšem, Komunistická Internacionála vyvíjí se v jakousi světovou jednotnou komunistickou stranu s centralisovaným vedením a je tedy všechno, co svým sekcím nařizuje a doporučuje, jakýmsi diktátem z Moskvy. Ale tento diktát je vytvářen poněkud jinak, než si naše veřejnost představuje. Rozhodně hraje v něm hlavní úlohu mínění komunistické strany ruské. Tato strana je nejpočetnější, nejlépe organisovaná, disponuje největšími prostředky, sama dala podnět k založení Internacionály, leccos již revolučního vykonala a ovládá celý velký stát, na jehož území a na jehož obyvatelstvu prakticky provádí pokus o uskutečnění socialistického společenského řádu. Proto bylo by divnější, kdyby taková strana v Internacionále velikého vlivu neměla, než když jej má. Ale vliv ten, kterým se uplatňují v první řadě myšlenky Leninovy v transkripci Stalinově, Bucharinově, Manuilského et tutti quanti, není absolutistický, delegáti ostatních komunistických stran nejsou pouhé loutky. Ovšem nesmí nikomu z delegátů najednou napadnouti, že on přetvoří v nějaké základní otázce mínění celé Internacionály a převede ji na svou stranu. Zde se vypracovávají směrnice velice zvolna, po dlouhatánských a často únavných diskusích a proto se také velice zvolna mění. Je třeba jaksi postupně a plánovitě si získávati hlasu, což v prostředí tak pestrém není ani snadné ani nejde náhle a rychle. Sedí-li dnes poslanec Šmeral v generálním sekretariátě Komunistické Internacionály, který byl utvořen jako náhrada za bývalé předsednictví Zinověvovo, znamená to, že sedí v nejvyšším areopagu, který směrnice komunistické politiky tvoří, a že tedy podle toho, jakého vlivu si dovede svými názory, taktikou a přesvědčením získati, měří se i stupeň toho tak často připomínaného diktátu Moskvy a moskevského vlivu na politiku komunistické strany u nás.

Jak již bylo podotknuto, Komunistická Internacionála přihlíží při tom sice k osobitostem jednotlivých svých sekcí, z nichž jednou z nejdůležitějších je československá, ale politické linie určuje jednotně, centralisticky. Proto není možno se domnívati, že by mohly na př. pro naše komunisty býti stanoveny jiné direktivy, než jsou na př. v Německu, Francii, Anglii atd. Hřmí-li se z Moskvy o jednotné frontě, znamená to, že o ni musí usilovati všechny sekce, usnese-li se exekutiva, že nesmí býti utvořena vládní koalice se stranami občanskými, pak není ani pomyšlení, že by komunisté šli v Československu do nějaké vlády kromě »vlády dělníků a chudších rolníků«. Tyto směrnice jsou určovány za činné účasti komunistů všech sekcí, kteří jistě se snaží uplatniti svůj hlas podle všech svých sil, a proto tento diktát z Moskvy je směrnicí, která byla usnešena za jejich vlastní účasti. Proto zní-li tento »diktát z Moskvy« nějak proti ústavním či jiným směrnicím na př. našeho státu, pak je možno najen křičeti při tom o rozkazech a diktátorství Moskvy, nýbrž docela dobře přitáhnouti k zodpovědnosti ty, kteří společně tento diktát v Moskvě vytvářejí a rozesílají pak do světa i do své vlastní sekce.

Váha poslance Šmerala na internacionálním foru moskevském neobyčejně stoupla za jeho pobytu v době od začátku 1926 do začátku 1927. V této době vybojován byl v komunistické straně ruské i v Internacionále boj většiny s oposicí representovanou jmény Trockij-Zinověv-Kameněv. Tento boj skončil, jak známo, úplným odstraněním Zinověvovým z Internacionály, k jejímž hlavním sloupům a spolutvůrcům od jejího založení náležel. Rovněž vliv Trockého byl zlomen v tomto boji. Poslanec Šmeral měl příležitost sledovati celý tento lomoz z bezprostřední blízkosti a byl o jeho podstatě i průběhu velmi dobře informován. Postavil se v rozhodný okamžik plně za většinu stalinovsko-bucharinskou a pomohl tak vytvořiti a ztmeliti i vět-

šinu v Komun. Internacionále. Je jisto, že si tím velice sesílil posici v očích těch, kdož ze sovětské strany komunistickou Internacionálu dnes vedou, totiž zejména Stalina, Bucharina, Molotova, Rykova. Ale je stejně jisto, že opoziční vůdcové na něho do jisté míry počítali a že jejich očekávání zklamal. Poslanec Šmeral je dobře znám svým centrismem za každou cenu. Kdyby byli opoziční vůdcové lépe znali tuto jeho vlastnost, nemusili se dožíti zklamání, jakému dal výraz zejména Trockij ve své poslední velké řeči, kterou pronesl na obhajobu svých názorů před rozšířeným plenem exekutivy Komunistické Internacionály. Byl to do jisté míry tragický okamžik, kdy Trockého okřikovalo celé popuzené shromáždění a on donucen byl bezprostředně po řeči Šmeralově, vítané bouřlivým potleskem, pronésti tato roztrpčená slova:

»Mne zde přerušují vždy v nejdůležitějším místě. Prosím předsednictvo a plenum, aby mi poskytlo aspoň 35 minut, které byly poskytnuty také soudruhu Zinověvovi, abych mohl dokončiti.«

Na to předsedající Kolarov: »Vaše řečnická lhůta uplynula.« Trockij na to dodal:

»Velice lituji a nemohu učiniti nic jiného, než smířiti se s tím, že vy, aniž byste mne vyslechli do konce, budete hlasovati pro resoluci, jež vám bude předložena. Avšak základní argumenty, které jsem právě ještě chtěl přednésti, ač vysloveny nebyly, zachovají si veškeru svou objektivní sílu. Vždyť toto není poslední zasedání naší Internacionály. A ačkoliv vy přijmete resoluci jednohlasně — v tom ohledu nemáme pochybností, zejména po dnešní řeči soudruha Šmerala, který, ač plně věc zná, přec jen nás obviňoval ze sociálně demokratických úchylek — přece jen fakta zůstanou fakty. Fakta ukáží svou sílu a od síly fakt získají naše argumenty nové síly. Tato otázka ještě zaujme své místo na zasedáních naší Internacionály a pro mne není pochybnosti, že když ne já, tedy někdo druhý rozvine před Komunistickou Internacionálou ty důvody, jichž jste mi dnes nedali vysloviti a které nicméně pro tuto nejdůležitější otázku zachovají veškeru svou sílu.«

Tak tedy desátý rok sovětské revoluce přinesl situaci, v níž československý poslanec Šmeral, tak často obviňovaný svými protivníky z nerevolučnosti, v nejautorativnějším shromáždění mezinárodně organisovaného proletariátu obvinil jednoho z tvůrců sovětské revoluce a sovětského státu z toho, že není dosti dobrým bolševikem, nýbrž člověkem blízkým sociální demokracii, tomuto největšímu a nejnebezpečnějšímu konkurentu komunistické politiky mezi dělnickými massami. Není to ukázkou ohromně zvýšeného vlivu? Neboť nemůžeme přijmouti z dobrých důvodů jiné vysvětlení. Kdo věci zná, nemůže považovati toto vystoupení za pouhé přisluhování dnešnímu většinovému režimu v komunistické straně ruské. Ano, Šmeral zde příliš vyrostl a může si dovoliti krok, který ještě nedávno byl by nemyslitelný.

Ostatně popravu oposice sovětské provedl Šmeral i jiným způsobem, když totiž mluvil pro celý sovětský svaz do rozhlasu a ohlašoval důvody většiny Internacionály proti oposici. Šmeral se totiž za svého pobytu v Rusku naučil dosti dobře rusky, což je rovněž značné plus proti většině delegátů jiných sekcí komunistických. Bývá proto vyvolen také k různým funkcím, kdy je třeba mluviti k sovětské veřejnosti. Do sovětského rozhlasu mluvil 23. listopadu, v den zahájení zasedání rozšířeného plena exekutivy a svou koncisní, klidnou, protioposiční řečí stal se agitátorem pro odstranění oposice z rozhodujících míst mezi nejširšími vrstvami sovětského občanstva, které rozhlasu používá více než kde jinde.

Šmeral velmi často zastupuje Internacionálu jako člen jejího předsednictva a nyní jako jeden z členů ústředního sekretariátu při nejrůznějších sovětských veřejných projevech. Tak byl delegován 7. listopadu, v den výročí revoluce, na slavnostní zasedání ve Velkém Divadle moskevském a pronesl tam pozdravnou ruskou řeč, která byla neobyčejně vřele aklamována. Zúčastnil se s velkou delegací sovětské vlády, již vedl sám Rykov, zájezdu do Leningradu a na nedalekou obrovskou, nově vystavenou, elektrickou hydrocentrálu Volchovstroj, kde přednesl plamenný pozdrav k jejímu otevření a zdůraznil zejména mezinárodní význam tak obrovských staveb v sovětském svazu, provedených rukami výhradně sovětskými. A právě před několika dny, totiž 15. dubna 1927, promluvil s balkonu budovy, v níž jsou umístěny kanceláře výkonného výboru Komunistické Internacionály přímo před branou vedoucí do Kremlu, pozdravnou řeč k demonstrantům čínským, kteří z čínské university v Moskvě přišli před Komunistickou Internacionálu demonstrovati svůj nesouhlas s činem vrchního velitele jižních armád, generála Čankajšeka. Demonstranty vedl syn tohoto generála, který v Moskvě studuje a který se slavnostně a patheticky svého otce navždy odřekl. Poslanec Šmeral, autor nedávné brožury o čínské revoluci, promluvil k těmto budoucím zárodkům čínské sociální revoluce těchto několik slov:

»Když velkoburžoasie odchází od revoluce, není to příznakem slabosti této revoluce, nýbrž příznakem její vzrůstající síly. Čankajšek rozhodl se zraditi revoluci pouze proto, poněvadž vyjadřuje bázeň čínské buržoasie před ztrátou její vůdcovské role v čínské revoluci.

Čínská buržoasie ochotně šla s proletariátem vyhnati cizozemský kapitál, aby pak mohla sama vykořisťovat čínské pracující massy. Ale jakmile tyto massy vzrostly, přešla buržoasie na stranu imperialistů. Svou zradou nerozhodl Čankajšek osud čínské revoluce. On rozhodl pouze o svém vlastním osudu. Nikdy ještě čínská revoluce nebyla tak silná, jako nyní. Jevila-li se nám dříve revolucí nacionální, pak od tohoto okamžiku rozšířila značně své úkoly. Stala se revolucí, která bojuje za vymanění z nevolnictví dělníků i zemědělců a všeho čínského pracujícího obyvatelstva. Není vítězství bez velkých obětí. Jest zapotřebí ještě většího napětí nervů, je nutna koncentrace revolučních sil a jasná perspektiva příštích bojů. Je zapotřebí těsného spojení revolučního proletariátu a národů východních.

Dnes protestujeme proti katanům čínského lidu, proti zrádcům revoluce a podněcovatelům nové světové války, kterou buržoasie již fakticky zahájila proti Číně a kterou chystá proti sovětskému svazu. At dnes se nese do celého světa: At žije spolek sovětské Číny se sovětským Ruskem! At žije čínská revoluce!«

V této výši je dnešní posice poslance Šmerala v Moskvě. Stal se jedním z organisátorů světového hnutí revolučního, jedním z mála českých lidí, kteří mají k disposici mezinárodní tribunu. Na této tribuně, které dojista nelze podceňovati, stojí poslanec Šmeral na opáčném konci, než president Masaryk a ministr

Beneš. Je přesvědčen, že práce pro lidstvo je důležitější než práce pro vlastní stát, při čemž si sotva dostatečně uvědomuje, že budova veškerenstva je v první řadě složena z jednotlivých jeho kamenů. V Moskvě je dnes tribunem mezinárodního proletariátu, vlivným a často i rozhodujícím činitelem tam, kde jde o budoucnost milionů lidí a o utváření příští struktury světa. Nestal se členem vlády za Rakouska, nestal se jím ani za republiky, stal se však členem rozhodujících kruhů mezinárodní organisace, kterou vytvořila největší revoluce v dějinách. Přijal tím na sebe neobyčejně těžkou odpovědnost před svým národem, státem i před lidstvem. A ač národ je mu prostou přirozenou funkcí jeho bytosti, stát prostým výplodem pařížských mírů a lidstvo zatím z větší části jen seskupením ovládajících nad ovládanými, přec jen nemůžeme se domnívati, že by poslanec Šmeral nebyl si vědom své veliké zodpovědnosti při své činnosti právě v Moskvě a že by se aspoň nepokusil přičiniti se, aby diktát z Moskvy, v němž má tak podstatný hlas, přestal býti diktátem, jen málo počítajícím se skutečnými poměry. Smíření kapitalistického řádu s řádem, který hlásá internacionální tribuna moskevská, je nemožné, všechno se tam i zde připravuje k rozhodujícímu boji. Kde se boj tento odehraje, kde bude nejkrvavější srážka, nemůže dnes nikdo říci. Musíme však při tom počítati s tím, že v generálním štábu internacionálního tábora bude na vynikajícím místě český člověk, poslanec Šmeral.

A. Urban:

Obtíže socialismu u moci.

Nikde na světě nedostal se socialismus tak rychle k politické moci jako v Australii. Když v Rusku ještě neochvějně vládli carové, byly už dávno o Australii psány knihy s názvem »Sociální díl světa«. Nikde neměl socialismus tolik praktické příležitosti rozvinout a uplatnit se jako na tomto kontinentu. Pokládáme za zajímavo ukázat, s jakými výsledky. Při tom budiž podotknuto, že australský socialismus se ani ve chvílích své nejvyšší moci neodvážil odstranit soukromokapitalistickou výrobu.

I.

Socialismus a klokani.

Australie je pevnina, kde se přírodní vývoj opozdil asi o deset tisíc let, kde ryby šplhají po stromech a ssavci snášejí vejce. Je to země, jejíž domorodé obyvatelstvo stálo na nejnižším kulturním stupni; země, kam byli deportováni zločinci; nová, syrová, prázdná, nehotová pevnina.

Tato země se stala předbojovnicí socialismu. Četli jsme o ní neuvěřitelné věci v době, kdy ruská revoluce byla jen fatou morganou. Teoretikové ji prohlašovali za zaslíbenou zemi socialismu, nezatíženou tradicemi a evropskými nemocemi. Nový svět. Nový život. Nový svět měl být ušetřen bolestí starého světa. Australie měla skočit ze tmy do slunce; evropští přistěhovalci měli se v ní stát novými lidmi na základě socialistických tesí; zákony vývoje měly být postaveny před hotový fakt; čili, klokanům měl být naočkován socialismus. Potud teorie. Podívejme se na trochu praxe.

Minimální mzdy.

Minimální mzda necvičeného dělníka v Australii se pohybuje kolem čtyř liber šterlingů týdně. Mzda kvalifikovaných dělníků je větší a dosahuje výšky osmi až deseti liber šterlingů týdně. Každý australský stát — je jich celkem šest — má jiné minimální mzdy. Soustava minimálních mezd je tedy velice spletilá a je přísně dodržována. Zaměstnavatel, který by vyplácel dělníkům nižší mzdu, než jaká mu přísluší, byl by trestán velkou pokutou a musel by doplatit zadrženou částku.

Jaké jsou účinky minimálních mezd? Je jasné, že jsou pilířem blahobytu dělníkova v zaměstnáních, kde je potřebí výhradně mužské práce, určité zkušenosti a kde je zaměstnání trvalé a zabezpečené na leta. Zedník dostane svých deset liber a sazeč osm; nemusí se bát ani nezaměstnanosti ani ženské konkurence ani soutěže lidí pod jedenadvacet let. Jinak je tomu v zaměstnáních, kde mužská síla může být nahražena ženskou. Zaměstnavatel přirozeně dá přednost lacinější ženě. V Austrálii na př. s výjimkou několika hotelů ve francouzském stylu vedených nejsou vůbec číšníci; všude obsluhují výhradně číšnice, které ovšem nemají nic společného s našimi číšnicemi, nýbrž mají více méně kláštení mravy. Naproti tomu prodavači v obchodech, někteří úředníci a zřízenci, zkrátka příslušníci povolání, která sice vyžadují určité kvalifikace, nikoliv však dlouholeté zkušenosti, ztrácejí často svá místa v tom okamžiku, kdy dospívají jedenadvaceti let a kdy by musili dostávat o libru neb o dvě týdně víc. Na jejich místo přijde mladík, který zas slouží do své zletilosti a pak jde. V insertech australských listů možno čísti téměř monotonní:

Přijme se..., *ale* jen v stáří do 21 let.

Další účinek minimálních mezd je ten, že zaměstnavatel sice platí dělníkovi tolik, kolik mu zákon nařizuje, ale ani o penny víc. Už z toho důvodu, že se dělník naprosto nesnaží, aby dělal jen o trochu více, než musí; proč by se snažil, když mu zákon zaručuje minimální mzdu, nenařizuje však ani minimální, ani maximální výkon? Pracovní tempo australské je zatraceně pomalé a koluje o něm celá řada anekdot, někdy bohužel pravdivých.

Je přirozeno, že zaměstnavatel nedrží v práci ani hodinu tak drahou sílu, jako je australský dělník, nemá-li proň práci. Minimální mzdy mají největší vinu na poměrně vysokém počtu nezaměstnaných v Australii. Nemůže existovat něco podobného jako u nás, aby průmysl držel dělnictvo alespoň v částečném zaměstnání i v době krise.

Dělník, který ztratil zaměstnání v svém oboru, nemůže se chopit jakékoliv jiné práce z toho důvodu, že v ní není úplně dokonalý. Zásada australského zaměstnavatele je: Od prvního dne musím platit vysokou mzdu, tedy od prvního dne musím dostat dokonalou práci. Nemá prostě čas někoho zaučovat. V Americe se může nádeník stát dělníkem v továrně, šoférem, strojníkem, sazečem — v Australii není možno přecházet od povolání k povolání a je tam v tom ohledu daleko méně možností, než v Evropě. Vedle nezaměstnanosti způsobují tedy minimální mzdy také jakousi šablonovitost povolání. Nikdo se nemůže odchýlit z životní dráhy, kterou nastoupil ve čtrnácti letech, a musí jít hezky podle pravítka. Setkal jsem se tam také s mládencem as osmnáctiletým, který se pilně zdokonaloval ve svém reportérském povolání, aby z něho byl v jedenadvaceti letech dokonalý, skvělý a parátní žurnalista . . . který by si zasloužil vysoké minimální mzdy . . .

Odborové organisace.

Kdo chce v Australii pracovat, musí být členem odborového svazu. Je úplně vyloučeno, aby zaměstnavatel přijal sebe lépe kvalifikovaného dělníka, který by nebyl členem odborového svazu. V tom okamžiku by zastavili ostatní dělníci práci a vyvolali by stávku buď jen v závodě, nebo v celém městě, státě neb v celé dotyčné industrii. Podobné případy se stávají v lodní dopravě. Stane se na př., že několik lodníků odejde při příjezdu do přístavu s lodi. Kapitán potřebuje řekněme tři lidi; dostane dva organisované, třetího marně shání. Podle námořních předpisů nesmí odejet z přístavu, nemá-li plný počet posádky; má-li předepsáno 40 lidí, nesmí odjeti s 39. Vezme tedy člověka, který není členem odborového svazu námořníků, a v tom okamžiku opustí posádka loď, topiči uhasí kotle a stávkuje se tak dlouho, dokud není vetřelec propuštěn a dokud se nepřihlásí člen unie.

Zažil jsem podobný případ při plavbě z města Brisbane do Sydney. V pět hodin odpoledne jsme měli vyplout; v šest jsme se dověděli, že schází jeden kuchař, který se někde v městě opil. Kapitán přijal na rychlo náhradníka, nečlena svazu lodních kuchařů; ostatní kuchaři však odmítli s ním pracovat, vyšli ven na molo a procházeli se, nevšímajíce si kleteb pasažérů. Neměli jsme dostatečný počet posádky, nemohli jsme odplout a musili jsme čekat, až se opilý kuchař vrátí. Zdrželi jsme se přesně čtyřiadvacet hodin. Taková zdržení nejsou v australské pobřežní plavbě nic zvláštního.

Australské odborové organisace jsou ve skutečnosti úplnými pány země; v pěti ze šesti australských států jsou socialistické vlády, které samozřejmě proti nim nemohou vystoupit. Kdyby konečně chtěly lámat odpor násilím, neměly by čím; odborové organisace policistů způsobily již několikrát samy vážné výtržnosti, na příklad v Melbourne v roce 1923. Australské vojsko je spíše podobno skautům než vojsku a nedalo by se s ním vůbec počítat. Odborové organisace tedy prostě diktují. Uvedu ještě několik dokladů jejich diktátu; nutno poznamenat, že velká většina diktátů a zákroků je vedena prostě snahou ukázat moc. Stal se následující případ. V létě roku 1925 přijela do Australie návštěvou americká válečná flotilla. V Melbournu měla ji vyplouti vstříc loď Weeroona, na jejíž palubě byl australský guvernér, ministerský předseda, poslanci, politikové, cizí konsulové atd., v celku as 1000 osob. Loď měla vyplout k vjezdu do přístavu a očekávat tam americké loďstvo. Hodinu před odjezdem dostavila se ke kapitánovi deputace námořníků s následujícím požadavkem: »Mr. Bruce, australský ministerský předseda, nedávno urazil námořníky tím, že prohlásil, že dobře nepracují; žádáme, aby se nám buď písemně omluvil nebo aby ihned opustil loď, jinak nevyplujeme.« Mr. Bruce odmítl vyhovět, načež topiči uhasili kotle a posádka odešla na břeh. Loď nevyplula a z uvítání americké flotilly sešlo.

Jiný případ. V Brisbane, hlavním městě státu Queensland, který je osou australského socialismu, pracovala četa dělníků na správce trati. Dozorce nějak nevyhovoval železničnímu úředníkovi, který ho sesadil a ponechal v práci jako obyčejného dělníka se stejným platem. Co se stalo? Četa přestala pracovat a unie zakázala svým členům práci na té trati tak dlouho, dokud dozorci nebude zase vrácena jeho hodnost. Několik dní jezdily vlaky po nebezpečných kolejích, a dokonce se z té příhody vyvinula stávka na queenslandských železnicích. Konečný výsledek byl, že dozorce byl přijat v své staré funkci, správa železnice a vláda kapitulovaly. —

Pamatuji se na to, jak kapitán lodi propustil dva neschopné topiče; unie se jich ujala a loď zůstala trčet celý týden v přístavu, až konečně topiči zůstali a kapitán odešel. Plavba na australských lodích, ať pobřežních, ať transoceánských, poskytuje různé podivné zážitky, které bychom marně hledali na lodích jiných států. Na australské lodi není svrchovaným pánem kapitán, nýbrž posádka. Všechno je zařízeno pro její pohodlí, nikoliv pro pohodlí cestujících. Má nejlepší kabiny a dostává lepší stravu. Aby kuchaři a stewardi měli večer volno, podává se lunch ve dvanáct hodin a oběd v pět odpoledne; tedy v hodinách, které jsou v tropech dobou největšího vedra, což je jistě v rozporu s hygienou. Na druhé straně se ovšem stanou případy, že si stewardi a kuchaři svolají schůzi na odpoledne a cestující dostanou oběd v devět hodin večer.

Odborové svazy pěstují přísnou disciplinu mezi svými členy. Je-li schůze, musí na ni přijít každý unionista; některé svazy vyměřují dokonce pokuty v případě neúčasti.

Některé unie omezují počet svých členů, aby je chránily před nezaměstnaností. Dělají tak hlavně unie přístavních dělníků, jednoho z nejlépe placených pracovních odvětví. Stávají se případy, že v přístavě není dostatek dělníků, kteří by složili náklad lodi; doprava se zdržuje. V městě je několik tisíc nezaměstnaných, kteří by se rádi chopili práce; nesmějí však — nejsou členy unie; kapitán nemůže použít jejich služeb, protože by začla stávkovat posádka nebo pilot nevyvedl loď z přístavu nebo . . . . Celá řada trestů by se snesla na jeho hlavu. Podívejme se, jak takové tresty vypadají.

Stávky.

Od roku 1919 do 1923 bylo v Australii 2.367 stávek; bylo ztraceno 11,181.852 pracovních dnů; 7,986.703 liber mzdy.

Nejzhoubnější jsou stávky námořníků, které jsou na denním pořádku. Podívejme se na mapu; uvidíme, že všechna veliká města leží při mořském pobřeží. Vzhledem k tomu, že námořská doprava je lacinější než doprava po železnicích a že každý australský stát má jiné rozměry kolejí, pochopíme ohromnou důležitost pobřežní námořní dopravy pro australský obchod. Jelikož pak je pobřežní doprava výsadou australských lodních společností a zaoceánské parníky jakékoliv národnosti nesmějí přijímat ani cestující, ani zboží k dopravě z jednoho přístavu neb státu do druhého, je na bíledni, že stávky na pobřežních lodních liniích zasazují australskému hospodářství těžké rány. V roce 1923 bylo námořních stávek 16; představme si, že by u nás bylo za rok 16 stávek na železnici třeba jen částečných, nikoliv všeobecných — a máme jasný obraz toho, co námořnické stávky působí v Australii.

Zmínil jsem se již o generální železniční stávce v Queenslandě, která trvala 14 dní a jejíž příčinou bylo zařazení dozorce mezi obyčejné dělníky. Proti stávkujícím nestáli kapitalisté, nýbrž radikální socialistická vláda, která konečně s hanbou musila vyklidit bojiště. Stávkující určili sami, kdy a jak opět začnou službu, a

nechali po kapitulaci vlády uplynout několik dnů, než se opět pustili do práce. Když viděli, že snadno zvítězili, uznali, že začali generální stávku z nicotné celkem příčiny a nadiktovali si ještě post festum zvýšení mzdy, které vláda rovněž přijala.

Solidarita australských stávkařů je dokonalá. Stávkokazi neexistují; zaměstnavatel může být jist, že nenajde mezi tisíci nezaměstnanými jednoho stávkokaze. Postižený závod nebo industrie se prohlásí za »black« (černý); je to ve skutečnosti klatba. Tomu, co je prohlášeno »black«, vyhýbají se lidé jako moru; je-li loď prohlášena »black«, znamená to, že nedostane pilota, který ji uvede do přístavu; kdyby se obešla bez jeho pomoci, nenajdou se dělníci, kteří by složili její náklad; posádka uteče s lodi, jako kdyby na ní řádilo malomocenství. Jakákoliv práce na takovém objektu je zakázána a prostě nemyslitelna. Moc dělnictva je skutečně obrovská a nedá se jí nikterak čelit.

Jak je však zřejmo ze statistiky, sahá dělnictvo k této zbrani s oblibou i tehdy, když to není naprosto nutno. Příčiny bývají často zcela malicherné; vyvolá se zhoubná námořní stávka jen proto, že kapitán propustí nespolehlivého topiče a lodní společnost odmítne propustit na žádost unie provinilého kapitána! Vždyť právě platy australských námořníků jsou skvělé a pohybují se mezi 14 a 20 librami měsíčně při plném zaopatření, rovnajícímu se cestování v druhé třídě.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Blahobyt roste dělením.

»Je cosi posvátného ve mzdách; znamenají domovy a rodiny a osudy. Kdo přistupuje k mzdovým otázkám, měl by býti velmi obezřetný. Na výkazu jsou to pouhá čísla, ale venku ve světě značí chléb a uhlí, kolébky a školy, domácí krby a spokojenost.«

Henry Ford.

Položil jsem v čelo této úvahy slova, která jsou hluboce cítěna. Slova velkoprůmyslníka, velkokapitalisty, nepřítele socialismu, chladně kalkulujícího výrobce, jenž — mluvě o mzdách — stává se sentimentálním. Něco, s čím se nepotkáváme na každém kroku, co se zdá snad nepatřiti do národního hospodářství, ale co tam patří, ano, ubezpečuji vás, patří více než statistická čísla. Neboť národní hospodářství není matematika, jak se domnívali klassikové a jak je traktovali jejich odpůrci, kritikové prvních optimistů a socialisté. Národní hospodářství je kus sociologie, je to hrozně lidská věda, která nemůže a nesmí operovati s odtažitými pojmy matematických formulí, nýbrž musí si býti stále a stále vědoma toho, že předmětem jejího zkoumání jsou žijící lidé, že na národním hospodářství do značné míry závisí i osud těchto lidí, že chyby mohou ničiti štěstí a blahobyt milionů. Ano, takové je národní hospodářství. Vzpomeňte jen učení Malthusova. Falešný závěr tohoto pastora byl hroznou zbraní manchestriánů proti dělnictvu a vedl konečně tak daleko, že vykořisťování pracovní síly i šestnáct hodin denně, karabáč v ruce dílovedoucího, zaměstnávání osmiletých dětí, vyhazování nemocných, slabých a zmrzačených bez pomoci na dlažbu stalo se částí programu. »Společnost se musí brániti přelidnění« — bylo heslem této kruté doby, kterou tak výstižně popisují Sismondi a Marx.

Pokusíme se, aby tato úvaha byla sentimentálním pojednáním o podmínkách výroby — při čemž ovšem po vzoru starých novelistů prosíme laskavou čtenářku (viděli jste už někdy čtenářku národohospodářských článků?) aby se nedomnívala, že to bude román, třeba že se po vzoru Courths-Mahlerové nakonec vezmou: dělník a továrník. Slovo sentimentální dlužno tedy chápati v původním významu.

V jedné duchaplné úvaze amerického publicisty Garretta stojí: »Národní blahobyt a bohatství rostou dělením. Mohou býti stále více děleny a čím více se dělí, tím více zůstane každému jednotlivci v důsledku jejich zvláštní povahy. Národní blahobyt a bohatství jsou tedy neznámé a neohraničené veličiny, omezené pouze nevědomostí, nedbalostí a ziskuchtivostí.« Tato slova nejsou objevem. Na počátku minulého století formuloval týž poznatek J. B. Say ve své známé applikaci odbytové teorie na učení o krisích. Garrett jen jasně vyjadřuje názor současné americké výroby, tvrdí-li, že by žádný zaměstnavatel nepřistoupil na snižování mezd, protože ví, že by tím podkopal základy vlastního odbytu. Je jistě pozoruhodné, že se s tímto názorem setkáváme i u B. Austina a W. F. Lloyda, kteří americký trh bedlivě studovali.

Postavme si vedle sebe tyto skutečnosti: na jedné straně náš průmysl, naříkající na vysoké mzdy jakožto příčinu odbytové krise, chráněný proti americké soutěži vysokými cly a drahým transportem. Na druhé straně americký průmysl s vysokými mzdami, nejméně třikráte vyššími (co do skutečné kupní síly) než naše. A výsledek: přes mzdy, přes cla, přes dopravu jsou americké výrobky na našem trhu velmi dobře schopny soutěže. Kde je příčina tohoto zvláštního zjevu? Kde je tajemství toho, že právě státy s nejhoršími podmínkami mzdovými — Balkán, Italie, střední Evropa — jsou na trhu zatlačovány státy se mzdami daleko vyššími — Německem, Anglií, Spoj. státy? Dokonalejší výrobní technika? Ano, částečně, ale i když ta je příčinou větší soutěživosti, čím to, že si tuto dokonalejší techniku osvojily pouze některé státy a jiné nikoli? Nelze se odvolati na tradici, protože Anglie má starší tradici než Amerika, která je zcela bez průmyslové tradice, která byla do nedávna zemí výhradně zemědělskou a přece je Anglie daleko za Spoj. státy. Tedy naopak — moderní výroba, bez tradice? Ale proč tuto moderní výrobu tedy nemají státy mladé, s novým průmyslem, proč u nás vznikající nové závody naprosto nenesou pečeti nové organisace výrobní?

Odpovídal jsem na otázku organisace americké výroby na těchto místech před rokem. Dnes však je nutno podívati se na problem s druhé strany, rozšířiti otázku na celek a dokázati onu hospodářskou souvislost, o níž byla zmínka v minulém článku o financování spotřeby. Zdá se, že Spojené státy dokazují prakticky hlubokou pravdu o vzájemnosti hospodářského života. Řekli jsme minule na těchto místech s Walrasem, že celková nabídka se rovná celkové poptávce, že světová výroba musí znamenati světovou spotřebu, protože všichni výrobci jsou všemi spotřebiteli. Tímto zjištěním, které je

zásluhou Sayovou, padá kdysi tak udržovaná a dodnes příliš favorisovaná these a nadprodukci. Ve světě není všeobecné nadvýroby. Je možná snad nadvýroba některého zboží, ale ani s tou se nesetkáváme často. A přece slyšíte ustavičně naříkati průmysl všech států na nadvýrobu, továrny pracují sotva při polovině své kapacity a nemohou zboží prodati. Nejen u nás, ale na celém světě. Po zboží není poptávky.

Je jasné, že chyba není ve výrobě, nýbrž někde na cestě mezi výrobou a spotřebou. Hleďte: textilní průmysl si stěžuje, že trpí těžkou odbytovou krisí, takže byl nucen některé továrny zastaviti. Ptejte se spotřebitelů, to jest, ptejte se těch statisíců a milionů, s nimiž jedete ráno do továrny nebo kanceláře, mají-li takový nadbytek šatů, že neodebírají žádných látek. Vysmějí se vám, zeptáte-li se jich. Vždyť to všichni víme, jaká bída je v dělnických a úřednických rodinách. A úředník vám ještě řekne: což pak dělník, ten vezme do práce staré hadry — ale já nesmím do kanceláře v modré bluze. Vsadil bych se nevím oč, že všichni, jichž bych se zeptal, by naléhavě potřebovali alespoň jeden oblek. Někdo nutně, aby nahradil jediný, který má, někdo jen k doplnění šatníku. A nekupují, protože nemají peněz. A nemají peněz, protože »s poukazem na odbytovou krisi zaměstnavatelský svaz odmítl jednati o týdenním přídavku pro muže 25 Kč, pro ženy a mladé muže do 18 let 15 Kč.« (Z výroční zprávy Ústř. svazu čsl. průmyslníků str. 23.) Ano, s poukazem na odbytovou krisi se milionům lidí, kteří tuto krisi způsobují, protože nemají prostředků k nakupování, jejich kupní schopnost ještě více zmenšuje. Jedině proto, že náš — to jest československý, rakouský, evropský průmyslník nedospěl ještě k přesvědčení, že vysoké mzdy neznamenají ještě vysoké ceny, že je naopak ve vlastním zájmu výroby zvyšování mezd, protože značí rozmach výroby.

Blahobyt národa roste dělením. Tímto prohlášením jsme uvedli dnešní úvahu a je naší povinností prokázati jeho naprostou, nezvratnou správnost. Dáme se tím cestou, vedoucí směrem naprosto protichůdným proti směru myšlení evropských výrobců. Snahou výrobce je dosáhnouti co největšího odbytu, neboť velký odbyt značí velkovýrobu, to jest snížení režie. Jedině velkovýroba umožňuje plné využití strojů, zmenšení ztráty času, nepřetržitost provozu. Čím větší výroba, tím nižší výrobní náklad. Čím nižší výrobní náklad, tím vyšší může býti mzda. A je v zájmu výrobce, aby mzda neustále stoupala, protože jedině vyšší mzda značí vyšší odbyt. Vzestup není nikterak omezen nasycením, protože není absolutního nasycení. Dějinami kulturního vývoje lidstva se vine vědomá snaha po vyšší životní úrovni. Austin a Lloyd praví: »Dělník, vydělávající dosti peněz ve dvou dnech, aby mohl žíti při obvyklém způsobu života po celý týden, nebude míti zájem o to, pracovati po další čtyři dny. Je proto nutno, aby celková životní úroveň byla neustále zvyšována. Každé snížení je úpadkem civilisace.« Nevěřím však tvrzení obou autorů, že by dělník po čtyři dny zahálel, kdyby za dva vydělal tolik, co potřebuje. Právě ten vrozený pud každého člověka, dosáhnouti vyššího cíle, ona touha, nazývaná v literatuře faustismem, prometheovskou myšlenkou, ono faustovské sahnutí po ideálu, je příliš hluboko v nás, než aby nám dovolilo natáhnouti se na trávník a počítati listy v koruně břízy. Kdybys vyhrál milion, milý čtenáři, co bys udělal? Pravděpodobně bys »nesek tou rachotou,« jak si řekneš při první myšlence, nýbrž bys dále táhl káru své povinnosti, raduje se z toho, že nyní můžeš ukojiti svoje touhy po vyšší životní úrovni. Také dělník, který vydělá zítra dvakráte tolik co dnes, nepoběží do spořitelny. Koupí si, čeho už dávno potřebuje. Koupí si šaty, koupí své ženě nový kabát a dětem kolobežku. Také děti dělníků si rády hrají a také rodiče dělnických dětí cítí tichou, ale velikou radost, mohou-li dětem způsobiti překvapení. A až dělník to vše už bude mít, až nebude bydlet v podzemí na Žižkově nebo ve dvoře v Košířích, až bude míti pro ložnici jiný pokoj než pro jídelnu a kuchyň bude opravdu kuchyní, nikoli noclehárnou, až ho bude život také trochu těšit, až nebude »otrokem kapitalistického řádu,« jakým je dosud, nemějme obav, že zleniví. Nebojme se světa bohatých, spokojených. Možná, že nejlepším výkladem, proč nemá Amerika socialistického hnutí, je výrok jednoho senátora: »Dejte lidem automobil a nebudou se starat o politiku.«

Stoupající životní míra — nejen dělnictva, nýbrž, což je přirozené, celého národa — znamená stoupající odbyt, stoupající výrobu, další zmírnění režie, další možnost zvyšování mezd. Tento proces může jíti do nekonečna, protože také lidská touha je nekonečná a nebude nikdy ukojena. Bohatství však musí býti děleno! Je zničeno, zůstane-li v jedněch rukou. Postavme vedle sebe dva systemy. První, řekněme evropský. Nízké mzdy, chudé dělnictvo, bohatí akcionáři. Ježto je chudá široká massa spotřebitelů, je malý odbyt, výroba je výnosná při malém obratu jen vysokými cenami. Velké zisky z této difference zůstávají v rukou několik málo bohatých. Řekněme, že je jich 1:1000, ač ani tento poměr daleko neodpovídá skutečnosti. V hospodářství tedy pouze tato tisícina bude určovati další vývoj, neboť pouze tato tisícina má kupní sílu, pouze těch několik málo může zvyšovati svoji životní míru. Nu — a ti nestačí. — A teď druhý system: americký. Vysoké mzdy, dělnictvo je do značné míry majitelem akcií. Velký odbyt, protože velká spotřeba zboží. Velkovýroba, při velkém obratu nízká cena. Zisk na kuse je nepatrný, ale protože se kusů vyrábějí miliony, přiměřený velkovýrobě. Poměr chudých k bohatým? Není žádného poměru, který by měl hospodářský význam. Kupní síla mass je dostatečně velká, aby udržela v chodu výrobu.

Rozdíl mezi oběma systemy: u nás se zisk nedělí, jde celý do kapsy akcionáře-podnikatele. Ve Spoj. státech jde největší část zisku do kapes dělnictva. U nás je bohatství akumulováno, je nakupeno na veliké hromadě, ve Spoj. státech je rozděleno. U nás kupuje z tisíce jeden, ve Spojených státech kupuje celý tisíc.

Setkávám se často s námitkou, že nelze ohromný, 115 milionový vnitřní trh Spoj. států porovnávati s malinkou republikou se 14 mil. obyvatelů a tedy devětkráte menším vnitřním konsumem. Zajisté — rozdíl je zde patrný, ale s tím vnitřním trhem to neodpovídá tak docela pravdě. Vnitřní trh Ameriky není příčinou jejího blahobytu; je pouze sesílením, protože pracovati pro 115 milionů lze ještě levněji, než pro 14. U nás se příliš mnoho mluví o exportní kapacitě našeho průmyslu, příliš mnoho se zdůrazňuje naše odvislost od zahraničního trhu. Ale je v tom mnoho povrchnosti a také mnoho švindlu. Je pravda, že jsme v některých oborech státem úplně vývozním. Jablonecké zboží, cukr, dříví, sklo, keramiku neprodáme doma, protože jich vyrábíme příliš mnoho. Ale je naprosto nesprávné tvrzení, že náš průmysl je — řekněme ze 40% odkázán na vývoz. Předně

nevíme vůbec nic o výrobní schopnosti, o skutečné výrobě a o domácí spotřebě našeho průmyslu. V Německu, Anglii, Spoj. státech, v celém světě lze zjistiti, kolik bylo na př. vyrobeno železa, kolik automobilů, kolik různých strojů atd. Jedině u nás to není možné, náš národohospodář nemá po ruce statistik a chce-li zjistit nějakou výrobu, musí vyvinouti schopnosti detektiva, srovnávati, pátrati, vyzvídati... Žádný náš průmysl vám neřekne poctivě číslice své výroby. Poctivá hra s otevřenými kartami je u nás neznámá. Dále však — není správné tvrzení o kapacitě domácího trhu. O tom můžeme mluviti nejlépe my spotřebitelé. Tuzemský odbyt není pevnou veličinou, lze ho rozšiřovati do nekonečna. A náš tuzemský odbyt je nepatrný proto, že mu průmysl nepřikládá váhy. Bylo na těchto místech psáno o automobilech. Není náš trh dosti velký pro továrny, vyrábějící ročně 50.000 vozů, desetkráte tolik, co dnes? Na čtrnáct milionů obyvatelů to není mnoho, když na 115 milionů v Americe připadá roční výroba 4·5 milionů vozů, tedy na devětkráte více obyvatelů devadesátkráte více vozů ročně. A přece náš průmyslník zalomí rukama nad hlavou a řekne: Jaký nesmysl!

Ano, tady to vězí. Zvyšování mezd samo o sobě ještě nápravu nepřinese. Zvýšení mezd má pouze vyvolati spotřebu, aby byla možná velká výroba. Ale mají-li se dostaviti všechny předpokládané účinky, musí také přikročiti jak průmyslník, tak dělník — ale také jiní činitelé, o nichž se hned zmíníme — k organisaci výroby. Deset párů bot se vyrábí jinak než tisíc a jinak než sto tisíc. To platí u průmyslových výrobků všeobecně. Továrník, který převzal podnik po tatínkovi a který se domnívá, že spravuje dobře svoji hřivnu, nechá-li ji beze změny, je jako onen biblický syn, který hřivnu zakopal. Výrobce není autonomním, nikomu nepodléhajícím pánem, který může zastaviti provoz, vyházeti dělníky, který může vyráběti jak chce. Bohudík, tenhle názor máme již za sebou. Výroba je službou veřejnosti, výrobce si musí býti vědom toho, že není ničím více, než správcem podniku, který jakýmisi divnými cestami osudu, vývojem lidské společnosti a sklonem k tradici se dostal do jeho rukou. Toho si však musí býti vědomi také ti, kdož do výroby přímo zasahují: stát a banky. Leč to by vedlo příliš daleko.

Ještě jednu námitku nutno hned předem vyvrátit: Zvýší-li továrna hedvábných punčoch mzdy svým dělníkům, nezvýší tím svůj odbyt, protože dělníci si hedvábných punčoch nebudou kupovati. Tak jak to je? Jedna továrna nedělá jaro. Řekněme tedy skupina továren předmětů více méně dělníku nepotřebných. Vyšší mzdu utratí dělník za potraviny, zvýšený příjem obchodníka půjde do prodejny konfekční továrny. Zvýšený příjem konfekcionáře se projeví nákupem onoho zboží, dělníkovi zatím nepotřebného, ale protože náš konfekcionář je muž moderně myslící, věnuje část tohoto příjmu na zdokonalení výroby a zvýšení mezd. Nyní i dělnictvo konfekce může kupovati, process se bude opakovati s tisíci proměnami a peníze, vydané na mzdách, se vrátí po své pouti světem do továrny hedvábných punčoch. Přinesou zvýšení výroby, snížení cen a opětné zvýšení mezd. Možná, že už teď koupí dělník své dceře hedvábné punčochy. Zvyšování mezd se nesmí zastaviti! Životní úroveň musí neustále stoupati. Neboť jedině ona vyvolává stále novou poptávku po zboží; zlevňuje. Zvyšování mezd musí jíti ruku v ruce s racionalisací výroby. Kapitál nesmí býti nakupen v několika rukou, ale rozhozen co nejšíře a co nejhlouběji!

Na této cestě jsme se, bohužel, nedostali ještě nikam. Náš průmysl je — až na několik málo, maloninko výjimek — tak skálopevně přesvědčen, že dnešní krise vězí v malé celní ochraně, vysokých daních, vysokých sociálních břemenech a vysokých mzdách, že nelze dlouho ještě očekávati rozhodný krok ku předu. Je také těžké začíti. Ale Baťa již začal a dosud, jak je vidět, nezkrachoval. Stále Baťa! Tak rád bych jmenoval nějaký jiný, nový příklad — ale co dělat, není ho tu. Kdo nám dá příklad? Jak může naše výroba prospívati, když náš vlastní trh je podvázán, když máme podvyživené, špatně placené úřednictvo a dělnictvo. Není-liž přímo hrozným dokumentem vyjádření opavské obchodní komory z konce loňského roku o stanovení stravného při sociálním pojištění, v němž se praví:

> »Zkušenost nás učí, že jest možno opatřiti stravování denně za 6 Kč (!!). To vychází na jevo z toho, že mladiství pomocní dělníci v mnohých odvětvích se špatnou konjunkturou mají hodinovou mzdu asi 1 Kč, a tudíž vydělají týdně sotva více než 48 Kč (!) Nepřipadá tudíž na den ani 7 Kč a z tohoto výdělku denního musí krýti nejen útraty stravování, nýbrž opatřiti si také všechno ostatní, co potřebují k životu.«

Hle, zatím co my dva, ty, milý čtenáři a já, sedíme při černé kávě a čteme tyto řádky, žijí dělníci, kteří za 7 korun denně si opatřují nejen snídani, oběd a večeři, ale také snad byt a šaty a »vše ostatní, co potřebují k životu«, snad také kytičku pro děvče. Jak radostně asi pracují tito mladiství dělníci a jakou poptávku po zboží znamenají! A jsou jich miliony u nás v republice, miliony starých dělníků, živících ženy a děti z osmi stovek měsíčně. Máme tisíce a tisíce úředníků s platem pod tisíc korun a tisíce úředníků s platem sotva dva tisíce korun. Fordův dělník měl v roce 1923 denně 218 Kč 46 hal. a jeho mzda se od té doby dále zvýšila. Ve Spoj. státech ustavičně stoupají mzdy. V r. 1913 činily 100 jednotek, r. 1920 199, 1921 205, 1922 193, 1923 211. V téže době reální mzda (v poměru k cenám) činí 100, 95·4, 115·6, 115·4 a 123·5, při čemž nesmíme zapomenouti, že již index (100) sám je o mnoho vyšší, než evropský průměr. U nás je to naopak. Cituji z výroční zprávy Svazu čsl. průmyslníků, vydané v těchto dnech:

> »Stávka (v kamenných lomech) trvala od 6 do 12 neděl a skončila úpravou (!) mezd, které právě v tomto kraji byly velmi vysoké. Snížení nastalo průměrně o 8 až 45% (str. 113)«. — »Oba spory (v obuvnictví) skončily propočtením (!) mezd, které sníženy o 5—15% podle výše výdělku.« (Str. 23.) — »... současně předložen (v cementářském prům.) návrh na zvýšení mezd a příplatků za práci sváteční. Tento ničím neodůvodněný a v pravdě přehnaný požadavek byl průmyslem a priori odmítnut.« (Str. 27.)

Těžko nepsati satiru. Ale důkaz, že blahobyt roste dělením se nám podařil. Neboť u nás, kde se kapitál nedělí, je bída dole, ale není také blahobytu nahoře, není miliardářů, není kapitálových magnátů. V kapitalistické společnosti světa jsou naši boháči dráteníky — právě tak jako naši dělníci ve společnosti ostatních dělníků. Je vidět, že i sentimentální úvahy mají své místo v národním hospodářství a jsem přesvědčen, že onen senti-

mentální podnikatel, který bude uvažovati o dělnické mzdě tak, jako Ford v uvedeném citátu, nebude své sentimentality litovati.

Frant. Munk:

Konec laissez-faire.

O liberalismu je těžko s některými lidmi mluvit. Pokaždé vyrukují s kritikou starobylé zásady laissez faire, která už dávno byla moderním liberalismem opuštěna. Uveřejňujeme tento článek o knize nejvýznačnějšího anglického liberálního theoretika, aby bylo vidět, jaký poměr má ve skutečnosti moderní liberalismus k starobylému heslu laissez faire.

John Maynard Keynes ve svých »Hospodářských následcích míru« první vytušil hospodářské následky reparačních ustanovení mírových smluv a předpověděl události, vedoucí k přijetí Dawesova plánu. Varoval před vyhnáním libry na zlatou paritu, a krise anglického uhelného průmyslu se dostavila s matematickou přesností.

Před dvěma roky napsal »Hospodářské důsledky z pana Churchilla«. Pan Churchill letos předložil rozpočet, který Keynesovu kritiku plně ospravedlnil.

Nyní vydal Keynes novou, vysoce zajímavou knížku, jejíž samotný titul musí vzbudit pozornost. Je to »Konec laissez-faire«,*) obsahující jeho přednášky na universitě v Oxfordu a Berlíně. Rozhodně to není četba pro pravověrného liberála. Keynes probírá celý vývoj slavného hesla, hodnotí jej a konečně hází do starého železa. Týž Keynes, který vyšel ze solidní liberální školy a který naprosto není tím, co bychom běžně nazvali socialistou.

Liberál Keynes stojí asi tam, kde jsou dnes angličtí vědečtí socialisté, zejména Tawney a někteří jeho společníci z Fabiánské společnosti. Zejména »Výdělkářská společnost« Tawneyho jest tak příbuzná nové Keynesově knize, že sblížení jejich stanovisek musí vzbudit až podiv. Posvátná doktrina liberalismu vyrůstala postupně »z filosofického principu«, že stát nemá práva, aby omezoval jednotlivce, z božího zázraku, že není potřebí, aby zasahoval, a z důkazu vědy, že každé zasahování jest škodlivé. Keynes rozbírá vývoj hesla laissez-faire a dochází k naprostému popření jeho správnosti.

»Vyrovnejme se jednou pro vždy s metafysickými zásadami, na nichž se budovalo laissez-faire .... Svět není s hora řízen tak, že zájem společnosti a jednotlivce jest vždy totožný. Není pravdou, že osvícený zájem vlastní jest vždy nástrojem veřejného blaha. Zkušenost nikde neprokázala, že jednotlivci sdružení v sociální útvar jsou méně prozíraví než jednotlivci postupující odděleně.«

Burke mluvil kdysi o tom, že nejkrásnějším problémem zákonodárství jest určiti, co stát má konati sám a co má přenechat soukromé činnosti. Bentham totéž označoval jako »Agenda« a »Non-agenda«. »Hlavním úkolem národohospodářů v dnešní době jest znovurozdělení »agenda« a »non-agenda«,« praví Keynes, »a úkolem politiky jest, najíti vládní formu, která v demokracii správně bude vykonávati »agenda«. Keynes věří, že hospodářství se vyvíjí směrem k autonomním jednotkám kontrolovaným státem. Jejich vodítkem bude služba, nikoliv zisk.

Dnešní hospodářský řád má v sobě již všechny zárodky nového uspořádání. Keynes výslavně praví: »Jedním z nejzajímavějších a nejméně pozorovaných úkazů posledních desítiletí jest tendence velkopodnikání k socialisaci sebe sama.« Gigantické akciové společnosti nejsou už majetkem statisíců rozptýlených akcionářů, nýbrž veřejnými institucemi. Keynes mluví o polosocialismu, stejně jako socialista Tawney o autonomisaci průmyslu. Sestátnění, nacionalisace není než jedním z mnoha způsobů veřejného vlastnictví. Dnes vlastnictví kapitálu jest odloučeno od správy kapitálu, práva nejsou spojena s příslušnými funkcemi. Nutno revidovat vlastnická práva tam, kde jim neodpovídají příslušné funkce. Cest k tomu jest několik.

Lod klasického liberalismu je dnes už opuštěna všemi význačnějšími ekonomisty. Většina z nich uznává, že i sám systém soukromého podnikání překročil zenit a bude poznenáhlu nahražován jiným. Werner Sombart ve své poslední knize mluví o »pozdním kapitalismu« (Spätkapitalismus) na rozdíl od »vrcholného kapitalismu« (Hochkapitalismus). Trustování a koncentrace jest mu známkou stárnutí a kornatění soukromohospodářského řádu.

Laissez-faire to ostatně neprohrálo jenom v theorii. Volná soutěž ve skutečném životě je už dávno archaismem stejně úctyhodným a přežitým jako parádní kroj pražských řezníků. Průmysl už dávno s volnou soutěží počítá jen pro parádní manifesty. O soutěž se postaraly všechny kartely, trusty, pooly, ringy, zájmová společenství, prodejní kanceláře, produkční, cenové, odbytové, ofertní a jiné dohody, jakož i vláda bank. Mezistátní soutěž byla již dříve přišněrována cly, dovozními a vývozními předpisy, diferenciálními železničními tarify, prémiemi a jak se celá zbrojnice mezinárodní obchodní diplomacie jmenuje. V drobných živnostech a řemeslu potírá se svobodná soutěž úspěšně průkazy »způsobilosti«, koncesemi, společenstvy atd. Tím se zabraňuje volné soutěži a fluktuaci nejen drobných podnikatelů, nýbrž i dělníků. Průmysl se koncentruje a jednotná kontrola stává se naprostou nutností. To je tendence celého dnešního vývoje a nemohou se jí vyhnouti ani italští fašisté, kteří v Carta del lavoro přijímají podstatné zásady kolektivismu a celé hospodářství staví pod přímou kontrolu (fašistického) státu. Máme tedy na vybranou: buď zodpovědné orgány celku nebo nezodpovědné zástupce akumulovaného kapitálu.

Keynesova theorie má tu přednost, že je praktická. Sir Herbert Samuel vystoupil již s omlazeným hospodářským programem anglické liberální strany, a ejhle! tento program by mohl být v hlavních bodech též programem dělnické strany. Veřejné vlastnictví nejdůležitějších oborů veřejné služby musí znít mnohému Tory velmi revolučně. Na druhé straně přiblížili se socialisté víc než na polovinu cesty, a v Anglii jest běžný bon-mot, že Snowden bude příštím kancléřem liberální vlády.

Zdá se, že bychom měli tyto směry sledovat hodně pozorně. Nebo může nám někdo z pánů říci, jaká bude naše konkrétní hospodářská politika den po ustavení vlády levé koalice?

*) The End of Laissez-faire, 1926, The Hogarth Press, London, 8°, 55 str.

LITERATURA A UMĚNÍ

Jaroslav Kraus (New York):

Americká hudba.

Co je americká hudba? Jaká jména ji představují a jaký citový svět v ní žije? Řekne-li se Glinka nebo Wagner, vybaví jména každému ihned představu něčeho jasně vymezeného; představu hudby známé každému svými rasovými znaky. Zazpívejte před shromážděním lidí průměrné hudební kultury písně jako

Sur le Pont d'Avignon, Kamarinskou nebo Kathleen Mavourneen, a jsem si jist, že většina přítomných, i když nezná žádné z těchto národních písní, určí národ, kterému náleží, jen podle citu, kterým dýchají. Amerika nemá takových písní. Forsterovy písničky, jakkoliv jímavé prostotou svého citu, jsou přes to, že byly zpívány v Americe již skoro celé století, přece jen umělými písněmi, které projevují zřetelně vliv negerských duchovních písní a skotských popěvků.

Amerika nemá dosud své národní hudby. Nemá jediné symfonie, která by se mohla nazvat americkou, jediné úspěšné opery, která by se hrála více než desetkrát i na amerických scénách. Setkalo-li se heslo emancipace od Evropy s větším nebo menším úspěchem na jiných polích a lze-li dnes mluviti oprávněně o americké literatuře, americkém malířství a americké filosofii, nenašla hudba ještě v Americe svého Poa, Whistlera nebo Jamese.

Tato hudební sterilnost Ameriky bije tím více do očí, že již po krátkém pobytu v Americe shledáte, že není na světě země, kde by se vynakládalo tolik peněz na hudbu jako ve Spojených státech. Žádná země na světě nemůže se honositi tolika dobrými orchestry jako Amerika. Symfonické orchestry — bostonský, filadelfský, cincinnatský, newyorkský, clevelandský, chicagský — snesou dobře srovnání s vynikajícími evropskými filharmoniemi a většinu z nich dozajista předčí. Mezi jejich dirigenty ovšem najdete stěží jediného, který by byl Američan svým původem. Damrosch, van Hoogstraten, Kusevický, Sokolov, Stokowski, Stransky, Bodanzky jsou vesměs Poláci, Holanďané, Rusové, Němci nebo židé, aklimatisovaní v Americe. K nim přistupuje ještě řada jiných, kteří pravidelně vystupují pohostinsky ve Spojených státech a jsou skutečně placeni zlatem: Toscanini, Klemperer, Mengelberg, Furtwaengler, Beecham a j. Vedle těchto samostatných hudebních těles jsou zde veliké symfonické orchestry ve velikých biografech velkých měst. Tři veliké newyorkské biografy mají orchestry s více než stem lidmi. A k tomu přistupují ještě dvě veliká operní divadla, New York Metropolitan House Company a Chicago Opera Company jsou opery, které disponují nejlepšími dirigenty a nejlepšími zpěváky, jaké jen americké dolary mohou koupit. Na koncertních podiích New Yorku a velkých amerických měst se vystřídají do roka všichni velicí zpěváci, houslisté, pianisté a cellisté, kteří se jen zrodili v některém koutě této planety, počínaje Kreislerem, Elmanem, Casalsem a konče Paderewskim, Cortotem, Rachmaninovem, Brailowským a celými batailony jiných více nebo méně slavných jmen, jejichž nositele středoevropské koncertní síně nikdy neuvidí, a když tedy teprve snad až jejich umění stářím trochu pohasne.

Veliká nakladatelství, jako Schirmerovo a Fisherovo, zaplavují zemi hudebninami, které jsou proti evropským a při dnešní kupní síle dolaru velmi levné. Továrny na gramofonové desky a gramofony, jako Edison, Victrola, Columbia, duplikují výkony všech zmíněných již umělců za ceny každému přístupné, a splátkový systém, jehož bylo použito v ohromném měřítku, jak jej dnes v Americe vidíme při prodeji těchto reprodukujících přístrojů, vnesl je do každé třetí americké domácnosti. Reprodukující piana závodí s gramofony v úspěšné exploataci obecné záliby v hudbě. Nejde jen o jazz a taneční hudbu. Za pár dolarů lze dnes dostati serii gramofonových desek, reprodukujících celou Beethovenovu Devátou symfonii nebo Čajkovského Patetickou, Chopina, Schubertova a Beethovenova kvarteta. Jsou vydány knihy psané s inteligentním pochopením hudby, které analysují díla velikých mistrů a uvádějí v textu čísla gramofonových desek, na nichž tato díla jsou zachycena pod vedením dirigentů světových jmen a proslulými orchestry. Jiné knihy, psané se stejnou znalostí věci, vás naučí »Jak ovládati automatické piano s uměleckým pochopením« pro reprodukci Chopinových etud, Liszta a Brahmse.

A na konec přijde radio, které je vrcholem tohoto zmechanisování hudby. Při nejmenším dvakrát týdně vystupují na některé z devadesáti newyorkských stanic tři nebo čtyři ze světových virtuosů a některý z vynikajících orchestrů v koncertech, pořádaných a placených továrnami na radiové přístroje, akumulátorové baterie a gramofonové desky. Pro tyto koncerty je sřetězeno obyčejně dvacet až třicet stanic od oceánu Atlantického k Pacifickému, aby vnesly velikou hudbu, dokonale hranou, do nejzapadlejší americké farmy a do nejtemnějšího negerského ghetta amerických měst.

Hraje-li v New Yorku Kreisler, zpívá-li Tita Rufo nebo Gigli, diriguje-li Toscanini, nutno kupovati lístky dva měsíce předem. Nezajistíte-li se tak a záleží-li vám na tom slyšeti toho nebo onoho velkého virtuosa, buďte jisti, že zaplatíte před koncertem spekulantům s lístky dvojnásobnou cenu. Newyorkská Metropolitan Opera je snad jediná opera na světě, která není subvencována a vykazuje ročně milionový zisk.

Tyto miliony, které Amerika sype do kapes evropským umělcům za chvíli mýjivého kouzla, mohly by býti obráceny na tisíce hmotných věcí. Ale i když uvážíme, americkou vášeň pro »hvězdy«, i když připustíme, že Carnegie Hall v New Yorku by se naplnil stejně neprodyšně, kdyby Kreisler hrál v něm program, skládající se úplně ze Ševčíkových etud, zbývá přece ještě dosti místa pro tvrzení, že Amerika nejen dobře platí za hudbu, ale že ji poslouchá s pochopením.

Co by dala Amerika za Smetanu?

Kdyby kampaně, kterými má býti vylákán z hlubin amerického národa tvůrčí genius, jenž by vyjádřil Ameriku v rasové hudbě, setkaly se s úspěchem, mohla by Amerika mít ne několik slavných skladatelů, ale několik skladatelských škol. Každoročně se vypisuje několik konkursů na americkou symfonii, americký komorní kvartet nebo operu. Není malého dílka pro klavír nebo housle, není písně dosti špatné, aby se pro ni nenašel nakladatel, je-li skladatel Američan. Jsou spolky, které se zaměstnávají vyhledáváním a ošetřováním skladatelských talentů, pensionáty, kde se poskytuje byt i strava zárodkům příštích amerických umělců. Koncerty americké hudby jsou na denním pořádku a žádný z cizích dirigentů neopomine učiniti poklonu svému americkému posluchačstvu tím, že zahraje mezi deseti evropskými skladateli jednoho, o němž je známo, že je Američan.

Nevím, jak je tomu s jinými národy v Americe, ale je obecným steskem českých učitelů hudby v Americe usedlých, že děti českých přistěhovalců ztrácejí v druhé generaci hudební sluch v počtu případů, který je nápadný. Mme. Jekoulina, která podnikla přede dvěma lety cestu po ruských školách v Americe, učinila touž zkušenost s dětmi ruských rodičů. Tyto údaje nejsou ovšem opřeny ani o statistiku, ani o experiment, a bylo

by neopatrné vyvozovati z nich příliš dalekosáhlé důsledky. Ale stejně opatrně nutno přijímati oblíbený americký výklad pro tento nedostatek tvůrčích talentů v národě 110 milionů lidí, výklad, který praví, že je sice mnoho domorodých hudebních talentů v Americe, že se jim však nedostane sluchu, protože hudební život země je ovládán cizinci. Americká kritika (jež, mimochodem řečeno, je po literární i odborné stránce zcela na úrovni evropské, ačli ji nepřevyšuje, zejména pokud jde nejen o kritiku, ale i přiblížení klasické hudby lidovým masám) je náchylna neposkytovat sluchu tomuto stesku průměrného Američana, který pramení větším dílem z uraženého patriotismu S upřímností, která je úctyhodná v americké situaci, praví, že příčinou neúspěchu americké hudby jak symfonické, tak komorní, je nedostatek struktury a jasnosti, nedostatek technické výzbroje amerických skladatelů, mezi nimiž se najde málo lidí, kteří by dovedli zkonstruovat slušnou fugu nebo kanon, nebo instrumentovat plný orchestr. Tradiční americká vášeň pro výsledky a nechuť k teorii je činěna odpovědnou za tyto nedostatky, spolu s nedostatkem dokonalých konservatoří a malých experimentálních orchestrů, které by nebyly vedeny jen čistě obchodními zřeteli při výběru děl a které by daly možnost menším skladatelům, aby slyšeli svoje skladby.

Hlavní příčinou hudební neplodnosti Ameriky však je, že zde není jednotné rasy, která by vyzpívala v hudbě své staleté citové zkušenosti. Přes jednotu řeči, přes jednotu politických zřízení, přes zeměpisnou a hospodářskou jednotu, která vytváří společného jmenovatele pro heterogenní směs Angličanů, Čechů, Maďarů, Němců, Arménů, židů a Švédů, není zde ještě vědomí kulturní sounáležitosti, z jehož iracionálních hlubin by se mohl vynořiti hudební výraz, rovnocenný zpěvům Walt Whitmanovým.

Bylo a je v Americe dosti talentovaných skladatelů, jako Herbert, Taylor a Macdowell, jenž z nich je nejbezprostřednější a nejoriginálnější. Nebylo však a není génia, na kterého Amerika tak dychtivě čeká. Je jen jedna americká symfonie, která je životná, ale ta je spíše naplněna steskem po tom, čím Amerika není, a nad to byla složena Čechem. Talentovaní američtí skladatelé mluví stále ještě řečí, které se naučili u Debussyho, Raffa, Musorgského, Beethovena nebo Dvořáka. Nejčastěji několika řečmi najednou. A pokud jde o jejich posluchače, stačí, abyste shromáždili v jednom sále společnost dosti representativní pro americkou rasovou různorodost, a shledáte, že zahrajete-li pochod komediantů z Prodané nevěsty, jistá část tohoto publika se nemírně rozveselí, zatím, co veselí ostatních bude poněkud chladnější, a zazpíváte-li E lucevan le stelle, jiná část vašich posluchačů oddá se bouřlivému, vpravdě jižnímu nadšení. Můžete pokračovat. Nikdy však nedosáhnete, aby tentýž hudební impuls spojil shromážděné v onu hlubokou vnitřní jednotu, kterou metafysický proud hudby vyvěrající zpod rasových kořenů, obejme bytosti téže rasy.

Je zde společenství politických idejí, společenství sociálního bytu, ale není společenství estetických emocí. Tragedií amerického skladatele je, že ozvěna jeho písně je několikrát zlomená.

Snad za padesát, za sto let.

DOBA A LIDÉ

Edvard Maška:

Defilé našich proroků.

Měl národ židovský své proroky. Měl Izaiáše, Jeremiáše, Ezechiele, Daniele a ještě tucet jiných. A má český národ v dnešní době také své proroky. Je to pestrá směsice různorodých názorů a nápadů, co tito novodobí čeští proroci zastupují. Dám jim defilovati. Rychle dodávám, že je nechci kamenovat, jen představit širšímu kruhu občanstva, aby se mohlo přesvědčit, který z nich má šaty vyžehlené a který děravé.

Při uspořádání byl jsem poněkud na vahách, mám-li je seřadit chronologicky, alfabeticky nebo ideově, nakonec jsem se však rozhodl, že je seřadím podle velikosti úspěchů jejich apoštolské činnosti.

*

Dr. Norbert Čapek sklízí prozatím největší úspěchy na poli nábožensko-duchovní obrody, je tedy prorokem, jehož hlas je slyšán. Ponechávám stranou společnost »Svobodné bratrství«, jejímž je tvůrcem a duchovním vůdcem, a obracím se výhradně k jeho individualitě. Jest nejen prorokem, kazatelem a náboženským reformátorem, nýbrž dávným psychoanalytikem, lékařem duší, a pokud je mi známo, mnohý zahořklý skeptik, hypochondr a kandidát sebevraždy opustil jeho pracovnu vyléčen. Je také prvním českým psychotechnikem, nelekajícím se ani tak choulostivých věcí, jako jsou kranioskopie, frenologie, grafologie a typologie. Sám je autorem několika příslušných příruček, leč co hlavního, dovede všech těchto zkušenostmi podepřených vědomostí použit ve prospěch bližních.

Nemám žádného zájmu na tom, abych Čapkovi dělal reklamu; on je praktičtější než já a dovede si ji udělat sám, ale hlavně mu ji dělají jeho stoupenci, kteří tak houfně navštěvují jeho přednášky. Poslechnete-li si ku př. jeho přednášku o magii pudů, pak si jistě řeknete, že to mluvil český Marden. Jeho jásavý optimismus má pro dnešní dobu rozhodně větší význam než vzdychavé náboženství mnohých chladnokrvých skrčenců. Mohlo by se mi namítnout, že tuze chválím. Nuže, což pak máme my Čechové chválit vždy jen takové Coney, Hamoury, Triney a Mulfordy?

*

Pak je u nás mnoho spiritistů. Jejich prorokem je pan B. Kočí. To je teprve dokonalý prorok. Nejen že káže a nabádá k lepšímu životu, ale dokonce i léčí. Každý se konečně o tom dosti načetl v denních listech a snad i jeho přednášku poslechnul. Pan Kočí léčil vztahováním a přikládáním rukou. Inženýr Jan Mládek napsal o tom brožurku (již ovšem vydal Kočí), v níž ho řadí do onoho duchovního stupně, v němž se nachází Kristus. Snad proto vzrostla síla p. Kočího natolik, že nyní již nemocné nenavštěvuje, nýbrž posílá jim pouze své fotografie. Stačí, když se nemocný na fotografii soustředí, a hned mu je lépe. A výsledek? Inu, komu nic nebylo, tomu je při pohledu na působivou tvář pana Kočího ihned lépe. S tím vztahováním rukou bylo tomu zrovna tak. Pan Kočí nelhal, tvrdil-li, že tolik a tolik tisíc lidí vyléčil, on sám sebe pouze klamal. Nervové vzrušení, podrážděná naděje, živelná touha po navrácení zdraví

způsobily, že tak mnohý ubožák cítil se zdravějším v přítomnosti a za ceremonielu pana Kočího, a na otázku, je-li mu lépe, odvětil radostně, že ano a snad učinil i nějaký pohyb zchromlým údem. Pan Kočí nemohl se zabývati jednotlivcem, venku čekaly zástupy dalších nešťastníků a proto si pouze zaznamenal jeden případ vyléčení a stejným způsobem léčil dalšího. Co na tom, že zlepšení trvalo jen až na schodiště; pak vzrušení pominulo a starý neduh se vrátil. Byly ovšem i kladné případy vyléčení, nejsem však lékařem, abych je mohl posoudit. Domnívám se však, že to byly lehčí nervové poruchy a hysterické a hypochondrické představové choroby, které v nemnoha případech byly se zdarem vyléčeny. Hlavními klienty pana Kočího jsou spiritisté a okultisté všeho druhu a proto snad vydává nyní většinou okultní spisy, románové i »vědecké«.

*

Prorokem nauky mazdaznanské v Československu je Dr. Jindřich Súček. Není neděle v roce, jíž by neztrávil jako přednášeč v některém městě republiky. A tato práce stojí ho i oběti finanční, neboť přednášky koná bezplatně. Je totiž pevně přesvědčen, že pouze nauka mazdaznanská může obrodit český národ nejen duševně, ale i tělesně. Příčinu všech chorob vidí stejně jako zakladatel hnutí dr. Hanish v tom, že lidé špatně jedí a špatně dýchají. Moderní člověk dýchá prý pouze jednou pětinou plic. Tak nač nám ten blbec stvořitel udělal pět pětin plic, když jen jedné pětiny je třeba? (přesný citát z přednášky). Chcete-li být zdraví a dosáhnout vyšších duševních stavů, dýchejte z hluboka. Dra Súčka je radost poslouchat. Hůře ovšem je dle jeho zásad žít, neboť káže přísný vegetarismus, nazývaje pojídání masa živením se mrchovinou.

*

Dalším v pořadí je Přemysl Pitter — prorok nenásilí, žák Chelčického, Tolstého, Rollandův a Gandiho. A především ovšem Kristův, neboť jeho »neodpírejte zlému zlem« je konsekventní. V důsledku toho hlásá nikoli jenom antimilitarismus, nýbrž i ochranu zvířat proti týrání, odpor proti vivisekci, vegetarismus, a konečně i křesťanský komunismus. Proto se také staví kriticky vůči husitství a Žižkovi a z historie hlásí se pouze k Miličovi a Chelčickému. Podle vzoru Miličova zřídil sdružení »Nový Jeruzalém« a má snad i mnoho z jeho nadšení a výmluvnosti, s tím jen rozdílem, že Pitter káže hlavně k ženám ctnostným, kdežto Milíč kázával k neřestným. To ovšem nelze přesně rozlíšiti. Nyní pracuje Pitter na zřízení hnutí pro křesťanský komunismus. V tom je mu značně nápomocen tajemník Tolstého F. V. Bulgakov a známá spisovatelka Pavla Moudrá. Též se rozhodně staví proti trestu smrti, dovolávaje se Masaryka, jenž napsal, že »trest smrti nelze odůvodniti ani mravně, ani právně«. Pitter má také hodně stoupenců, vesměs to ideálních a obětavých lidí, vykonávající drobnou, soukromou sociální péči mezi pražskou chudinou.

*

Na jeho zahrádce vyrostl originelní květ, jemuž dlužno věnovati zvláštní zmínku. Je to František Lederer, akademik, bývalý legionářský poručík a nyní »chůva«. Ano, chůva; sám se k tomu hrdě hlásí.

Byl legionářským poručíkem, leč v Rusku seznámil se s knihami Tolstého a snad dojmem jich četby stal se nesmlouvavým antimilitaristou. Sám o sobě však říká, že je »Narr auf eigene Faust«. Není tomu dávno, co byl souzen. Odepřel nastoupit vojenské cvičení. Již před tím vrátil vojenským úřadům svoji vojenskou knížku, a když byl vyzván, aby se vyjádřil, co tím myslí, odpověděl lakonicky, že si nemyslí vůbec nic. Soudili ho, zavřeli, pak dali na prozkoumání do psychiatrického oddělení, a on si všude jen zpíval. Byl bankovním úředníkem, ale nyní jím už být nemůže; nemá k tomu povahu, říká, právě tak jako jí nemá k vojančině. Nejraději vozí v kočárku svého synovce, dělá chůvu; k tomu má povahu. Je veselý a překypuje humorem. Je to velké dítě a mám za to, že takové lidi by neměli zavírat. Snad by mohl mnoho lidí pobavit, či cosi podobného. Vojta Rakous by měl napsat jeho životopis, neboť je to jeho souvěrec.

*

Dalším dělníkem na národa roli dědičné a prorokem lepšího příštího lidstva je dr. Alexandr Batěk. Je to v pravém slova smyslu polyhistor, jenž své vědomosti hlásá neděli co neděli na Staroměstském rynku. Když ho tak vidím obklopeného hloučkem jeho přátel, tu mi vždy napadá srovnání se Sokratem. Poučuje a poučuje, káže a píše, a přece mu nerozumějí, nechtějí mu rozumět, znechucují ho a pomíjejí.

Dr. Batěk hlásá rozumnou životosprávu, oproštění, návrat k přírodě, rozumové pojetí Boha a přirozenou mravouku. Napsal spoustu brožurek a knížek, vydal je vlastním nákladem a velice se tím zakrvácel.

*

Na rozumovém podkladě pracuje i spisovatel Josef Bradáč, obnovovatel husitství. Odloučil se od Armády Spásy, neboť nemohl souhlasit s jejími konservativními špásy a licoměrností, a založil husitský řád Božích bojovníků. Bradáč je stejně sympatický zjev jako Čapek a Batěk. Ke zřízení řádu nebyl veden ctižádostí a myslil to s obrozením českého lidu národním řádem upřímně. Že není ctižádostivý, dokazuje to, že před založením nabízel vůdcovství různým významným osobnostem, byl však odmítnut. Národní řád v duchu husitském zřídil tedy sám, leč ukázalo se, že zatím co katolická církev má tolik řádů, nedovedly se všechny protestantské dohromady, jako takové, jež se odvolávají na husitství a českobratrství, přiznat anebo si netroufaly, anebo nechtěly se přiznat k řádu jednomu a udržet si jej. A proto jsou Bradáčovi bojovníci řádem ryze necírkevním.

Neúspěch značnějšího rozšíření Bradáčova hnutí lze snad spatřovati také v tom, že má v programu boj proti alkoholismu, prostituci, zločinnosti a sociální péči o ty nejpotřebnější, t. j. o ty, kteří za ni nemohou platit. Toto vše však hnutí vyčerpává a stoupence odrazuje.

Posluchači jejich přednášek se vysmívají: »Pít nesmíme, kouřit nesmíme, v karty hrát a tančit také nesmíme, tak co tedy vlastně smíme? Snad ani dýchat ne?«

*

Pak je tady Maliarik, náboženský myslitel. Napsal knihu »Celozemský univerzálny štát« (je Slovák) a její typografická úprava připomíná výstřednosti expresionismu. Jeho myšlenky mají však do sebe cosi hlubokého a zmotaného, a pouze rození hloubalové mohou je s porozuměním sledovat. Nelze se tedy divit, že našel porozumění pouze u jisté frakce teosofů.

Maliarik je bývalý evangelický farář a je neobyčejně vzdělán. Zná mnoho orientálních jazyků a téměř všechny náboženské spisy východu studoval v originálech. Jeho stoupenci ho uctívají jako papeže a říkají mu »Mistře«. Snad si toho pro svůj čistý život i zaslouží.«

*

Starozákonnímu proroku se však beze sporu podobá Horálek. Je chlupatý jako Ezau a bradatý jako Aron. Je to vskutku velmi patriarchální zjev. Pěkným je u něho to, že nezískává stoupence. Chodí od místa k místu, přednáší a prodává své filigránské brožurečky. Má naučenu jednu přednášku, již bez obměny stále témiž slovy opakuje. Nejraději má, když mu někdo řekne: »člověče Horálku!« Nadává hodně na papeže a na katolickou církev a libuje si v drastických výrazech. Snad si to navyknul v Americe, kde delší dobu žil. Je to věru prazvláštní člověk, a ježto stále cestuje, dělá dojem věčného žida. Úcta před jeho šedinami zabraňuje mi kritické posouzení jeho činnosti.

*

Jiným patronem je jakýsi Vaňous z jižní Moravy. Dává dohromady společnost, již dal honosný název »úřad svědomí«. Chce na základě náboženském reformovat všechnu státní správu a pro tuto snahu má spoustu biblických citátů. Má řadu zfanatisovaných stoupenců, kteří v něm vidí znovuvtěleného Samuela. Vaňous ohlašoval na r. 1925 konec světa. Pak řekl, že v počtu byla chyba. Ty minuty prý, které jsou přes 365 a čtvrt dne, dělají za 1925 roků dvě leta, bude tedy konec světa letos. Co řekne napřesrok, nevím; sám jsem na to ohromně zvědav.

Toto prorokování konce světa si vypůjčil od adventistů a od spiritistů zase přejal mluvení v transu a projevy medií. Z toho udělal kaši, již podává svým přívržencům. Lze se jen divit, jak lehkověrní jsou lidé. Oni však tvrdí, že ti druzí jsou falešní a jenom ten jejich prorok je pravý. A na důkaz citují bibli. Ti druzí ji však citují též. Bible však nelže. Inu ovšem, ale mozky lidí jsou takové a makové a zatím co jeden hledá v bibli morálku, kochá se druhý Šalomounovou Písní písní a jejími pikantními historkami Starého zákona.

*

A ještě jeden prorok žije na Moravě. Nějaký Student a je z Němčic na Hané. Nemýlím-li se, je nyní v blázinci v Kroměříži. Říká o sobě, že je Duch svatý, a jeho stoupenci bourají kříže, ničí a zneucťují obrazy svatých a provádějí ještě jiná alotria. Jsou mezi nimi i studenti a lidé jinak rozumní. Každý fanatismus je ošklivý, nejošklivější je však fanatismus náboženský. —

*

Tímto výpočtem není počet českých proroků současné doby vyčerpán, doufám však, že jsem se zmínil o těch nejhlavnějších. Leč i tak je jich dosti — inu, česká půda je i v tom směru úrodná.

Je to u nás pomalu již tak, jako v Americe: samá církev a sám prorok. Ta pestrost je však docela líbivá. Máme dobré proroky i falešné, šarlatány i poctivce, lidi naivní i moudré, fanatiky i myslitele, a nescházejí ani šílenci, jichž úspěch rovná se, žel, často úspěchům těch moudrých. Mějmež však tu jedinou útěchu, že rovný rovného si hledá a že ten nejmoudřejší si vybírá.

VĚDA A PRÁCE

Zmizelá hmota.

I.

Otázka po podstatě hmoty je snad tak stará, jako myšlení člověka vůbec. Co jest to vše, co nás obklopuje, s čím je nerozlučně spiat celý náš život, to jistě zaměstnávalo ducha lidského od první chvíle, kdy začal přemýšleti. Všichni filosofové a přírodovědci všech věků a dob hledali odpověď na tuto otázku; spekulativní filosofie i experimentální věda vymýšlely theorie, jež by nejpravděpodobněji vysvětlily, co jest to hmota a její složení. První část této otázky — podstata hmoty — je rázu vlastně metafysického a nepatří tedy do exaktní vědy; nepodařilo se také dosud podati uspokojující vysvětlení, a bude patrně ještě dlouho trvati, než je obdržíme — bude-li to vůbec možno; zdá se, že se zde setkáváme s jedním ze zjevů, které nelze vysvětlit, nýbrž nutno prostě přijmout jako danou věc.

Řešení přístupnější je druhá část otázky — jak je hmota složena. Tu jest odpověď mnohem snadnější a také určitější, neboť zde se můžeme opříti o nejcennější pomůcku badání, experiment. Ovšem tohoto plně využíti bylo možno až v poslední době, kdy právě experimentální technika byla náležitě rozvinuta a využito jejích cenných výsledků pro theorii. Dříve než se seznámíme s těmito poznatky moderního bádání, podejme stručný přehled, jak dřívější doba chápala a vykládala složení hmoty.

První, kdo podal vědečtější a jasnou teorii o složení hmoty, byl řecký filosof Demokritos z Abdery (500 let př. Kr.). Možno říci o něm, že jest zakladatelem atomistické theorie hmoty, theorie, která se dívá na hmotu jako na složenou z malých částic, v prostoru pravidelně rozložených a od sebe oddělených; tyto částice mají svůj určitý tvar, velikost, jsou nadány pohybem, atd. Formulace atomů a složení hmoty, tak jak ji Demokrit podal, platí — v obecném smyslu — do dnes: Hmota je složena z velmi malých, dále již nedělitelných (odtud »atom«) částeček; tyto jsou různě veliké, různě těžké, ale podstaty stejné; jsou to jen různě veliké části jedné prahmoty. — Když přeneseme tyto věty o 2500 let do zadu, do naší doby, máme tu moderní definici atomu a hmoty tak, jak k ní dospěla věda za pomoci nesčetných výsledků pokusů a exaktního bádání; v podstatě se nezměnila definice Demokritova, jen některá slova v ní nahražena jinými; ale smysl zůstal týž.

Všimněme si dále dvou jiných, rovněž atomistických theorií, Proutovy a Daltonovy. Prout (Angličan, žil v l. 1786—1850) definuje složení hmoty i atomy stejně jako Demokrit, a za onu základní látku považuje vodík, z něhož kondensací vznikaly všechny ostatní prvky. Theorie jeho byla poražena, když byly přesně stanoveny atomové váhy více prvků a seznáno, že to nejsou celistvé násobky jedné (= atomová váha vodíku) jak chtěla theorie Proutova. Nastupuje pak jiný výklad, Daltonův (Angličan, žil 1766—1844). Ten vyslovil názor úplně opačný: atomy různých látek jsou úplně různé; jest tolik druhů různých atomů, kolik je prvků v přírodě. Ale atomy jednoho prvku jsou mezi

sebou stejné a liší se velikostí a vahou od atomů prvku jiného. Vidíme tedy podstatný rozdíl názoru Daltonova od jiných. Doba nejnovější dala však za pravdu názoru Proutovu a Demokritovu: není podstatného rozdílu mezi atomy různých prvků, est jedna základní látka, z níž jsou ostatní prvky složeny; mezi atomy jednotlivých prvků není rozdíl kvalitativní, nýbrž kvantitativní.

Ale definice nejnovější liší se od starších v jednom bodě, v otázce základní pralátky. Tou byla vždy ve formulacích dřívějších opět hmota, nějaká jednoduchá látka, ale hmotná. Podle nynějších názorů jest však oním základem hmoty látka nehmotná, síla; něco, co nelze si představit, co nemá rozměrů, nezaujímá žádného prostoru; jest to elektřina. Ovšem tím opět není vysvětlena podstata hmoty a mohlo by se namítnouti, že pojem jeden nahražuje se prostě pojmem jiným a nic nového se nepřináší. Než tomu není tak. Fysika i chemie musejí operovati s několika základními pojmy, po jejichž podstatě nelze se ptáti a jejichž existenci nutno axiomaticky přijmouti; takové pojmy byly na př. čas, hmota, prostor, pohyb, síla, elektřina, magnetismus, světlo, tepo. Časem se podařilo některé z těchto pojmů navzájem sloučiti, vyložiti jinými, zmenšiti počet oněch základních jednotek, o jejichž pravé podstatě prozatím nic nevíme. Tak sloučil se pojem tepla s pojmem světla a oboje se vysvětluje na podkladě záření elektromagnetického. Podobně je tomu i v případě nové theorie hmoty, nazvané elektronovou theorií, aby se naznačilo, že jednotka elektrického původu, elektron, považuje se za základ hmoty. Tato theorie slučuje v sobě dva světy, které na první pohled mají spolu tak málo společného: Svět hmoty a silovou oblast elektřiny. Opět dva pojmy, které bylo nutno dříve pouze předpokládati, stahují se v jedno a umenšuje se tak počet základních axiomat. A v tom nutno spatřovati hlavní cenu a význam této theorie; ona se nesnaží vysvětlovati zaváděním nových ničím neodůvodněných hypothes, ale vysvětluje pomocí předpokladů již stávajících pro zjevy jiné. Hmota zbavena jest tu své nejvýznačnější vlastnosti, neprostupnosti a oné »hmotnosti«, která činila hmotu tak konkretní.

Na první pohled vypadá nová theorie těžká a zmatená. Místo jednoho jednoduchého pojmu »hmota« zavádí se sem hned několik pojmů jiných, odjinud převzatých, těžko pochopitelných. Lidskému názoru bere se tu jediný základ, o nějž se mohl při spekulaci o hmotě opříti, a nahrazuje se něčím velmi abstraktním, nepředstavitelným. Neboť podle výkladů této theorie nesmíme si již hmotu představovati jakožto kompaktní, souvislý celek, spojitě vyplněný jakousi látkou. Nikoliv; pro moderního vědce jest hmota jen řídké síto, ponořené do prázdného prostoru. Toto síto je utkáno ze siločar, elektrostatických silokřivek, které jsou napiaty mezi silovými centry, jež jsou representována základními jednotkami hmoty a současně i elektřiny. Tato centra jsou povahy veskrze elektrické a mají jednu velmi důležitou vlastnost hmoty, t. j. toho, co se našim smyslům jeví a co označujeme slovem »hmota«: mají setrvačnost.

Hmota a elektřina jsou podle této theorie spolu nerozlučně spiaty; tam kde objevuje se nebo zaniká hmota, musí mizeti nebo vzniknouti ekvivalentní množství energie. Zákon o zachování hmoty a zákon o zachování energie neplatí již samy o sobě; na jejich místo nastupuje nový spojený zákon o zachování hmoty a energie. Novou theorii hmoty možno tedy formulovati jako energetickou theorii hmoty.

Pokusme se v krátkosti si naznačiti, jak moderní věda dospívala krok za krokem k tomuto paradoxnímu závěru. *S.*

POVOLÁNÍ A ZÁLIBY

Bohdan Chudoba:

Boj o tělo v Německu.

(Turnérstvo a němečtí sportovci.)

Německá tělesná výchova nevzbuzuje u nás po válce tolik pozornosti jako gymnastika nebo sport států slovanských, západních a amerických. Zájem obecenstva se soustřeďuje jen na sportovních slavnostech a rekordních výkonech; o tom zprávy z Německa docházejí, o celkovém vývoji se však referuje špatně a nesoustavně. Materiál dosud neužitý jest jistě hodně velký a není ani úkolem tohoto článku zpracovat tak hojnou a časově obsáhlou látku. Chci jen upozornit na hnutí v sousední zemi, které těsně souvisí se Sokolem a s vývojem českého sportu. Čeští sportovci si však Německa nevšímají, poněvadž si vybrali docela správně za vzor tělesnou výchovu anglosaskou a zvláště francouzskou; také se jich, kromě hráčů kopané, přidržují. Mimo to ani v praksi se do nedávna neohlíželi na Německo, které nebylo členem mezinárodních sdružení.

Co se týče Sokola, jeho členstvo se z přirozených národnostních důvodů nezajímalo o Němce. Sokolští i jiní žurnalisté píší sice často pěkné přehledy o slovanských sokolských obcích, o západoevropských uniích a jejich vývoji, ale u německých turnerů nenacházejí patrně nic odlišného od poměrů českých. Tento zjev překvapuje, jest však zcela přirozený. Vždyť obě jednoty byly ustanoveny na stejných základech a obě také prošly podobným vývojem.

Proto i nynější stav věcí jest skoro týž. Právě jako v Československu, bojují proti sobě i v Německu ve stálých třenicích dva směry. První, který nyní pozbývá převahy, přidržuje se citově založené národní politiky, zaostalých teorií a starých cvičebních praksí. Jeho představitelem jest většina Turnérstva. Druhý směr, representovaný sportovními svazy a částečně též přívrženci gymnastiky, která jest pro Německo příznačná, hlásá nové myšlenky, nové metody a propaguje hlavně sport. Ale také toto hnutí se těžko vybavuje ze zbytečných formalit a zvyklostí, spojených namnoze s politikou a fanatickým nacionalismem. Zvláště v časopisech a při slavnostech ozývají se směšné věty, uváděné na př. slovy: »Jako potom za Poincaréa oblehl tehdy žhářský a krvavý francouzský pes Melai městečko . . .« Profesor, který to psal, považuje za nejpřednější úkol mladé německé tělesné výchovy dokázat, že slovo »sport« zní správně »spaurd« a pochází původně z němčiny. Podobné případy nejsou nijak neobvyklé nebo výjimečné. U většiny inteligence vždy jsou vítány vzpomínky na dobu předválečnou. »Duch,

který nás roku 1914 pevně spojil k svorné práci, musí nás i nyní vésti do boje za národ, stát a školu.« Že tyto zjevy ještě brzo nezmizí, to konstatoval nedávno i Steed. Můžeme právem tvrdit, že část sportovního vedení, dotýkající se politiky a věcí národních, nalézá se v nejhorších poměrech, v rukou lidí, kteří se nepřizpůsobili republice. Těžko najdeme člověka, jenž by měl odvahu projeviti opačné mínění. Příčina vězí v tom, že německý sport zdědil po starém režimu řadu nesportovních tělocvikářských úřadů (Reichsausschuss für Leibesübungen atd.), obsazených měšťáckou inteligencí, která na rozdíl od nižších tříd nevidí nebo nechce viděti jednotu demokracie se sportem. Teorie a vedení jest tedy úplně v rukou fanatiků, a při známém byrokratickém ústrojí německého ducha věříme, že i lid jim poměrně mnoho podléhá.

Toliko ve filosofii tělesných cvičení dostává se do popředí i nový, zdravý názor. Snad jest to umožněno zmateností a nepořádkem, v jakém byla filosofie tělocviku rychle budována na různých vyznáních a přečetných starých školách. Myšlenky zabíhají do básnictví a nejasné mystiky, což je ovšem ve sportu častý zjev. Tak Hermann Westerhaus, profesor vysoké školy pro tělesná cvičení, rozděluje tělocvik podle úkolů do těchto skupin: I. Zvyšování výkonů, II. Zdravotnictví, III. Prospěch národa, IV. Estetický úkol, V. Pro Vzdělání. VI. Mravní úkol (Vyvinutí mravního citu.) a VII. Cílem náboženství. (Cviky zařazené do této skupiny mají prý »odhaliti nejvyšší smysl života a vesmíru«.) Zajímavé jest také, jak slavný Edmund Neuendorf sestavuje člověka z těla, duše, ducha a vědění. Najdeme i příklad hmotné, tělesné lyriky, kterou sportovci jiných národů dovedou těžko slovy vyjádřit, ale hudebně založení Němci ji velmi milují. Kdybych nejmenoval Dra. Karla Diema a jiné polooficiální básníky (viz sborník »Poesie der Leibesübungen«), zůstává zjev známý i u nás, Hans Surén, zakladatel nové německé gymnastiky, který ve své knize »Der Mensch und die Sonne« dospívá až k přemrštěnému hygienismu, jak můžeme nazvat tento nový literární směr.

»Jest třeba spěti zase vzhůru k harmonii! Jest třeba dojíti nahoru na čisté výšiny kulturního národa! Již před desítkami let, ne-li před staletími, ztratili jsme kulturu. V celé Evropě není kulturního národa. Všechny národnosti jsou jen otroky vyvinuté civilisace. Jen na základě harmonie roste kultura. Souměrnost musí rovnoměrně objímati tělo a rozum právě jako duši a ducha. — Duševní obnova může být provedena jen vzděláním těla!«

Jak však zdravě zní zase myšlenka Westerhausova: »Učitel tělocviku jest jen tehdy vychovatelem, jestliže tělesné cvičení podřizuje úkolům duševním«, nebo přání učitele Kindermanna: »Chceme, aby se na tělo pohlíželo jen jako na obyčejného služebníka duše«. Také do dějepisu se přenese někdy zmatek, zaviněný příliš básnickým stanoviskem, na jakém byl na př. proveden Neuendorfův skoro prohraný zápas o gotického člověka. Nové teorie ztěžka dojdou kladného cíle, dokud nebudou urovnány podobné třenice. A to se snad na německé filosofické půdě ani nestane.

Nejdále pronikly moderní myšlenky v praksi a slavil vítězství. Boj Turnérstva proti sportu, podobný boji Sokolstva, pokročil přes zatížení třetím soupeřem, zdravotní gymnastikou, dále než týž proces v Československu. Gymnastika má sice mnoho ctitelů, snad více než sport a tělocvik, ale bojuje jen theoreticky, a poněvadž zavrhuje kolektivum a spoléhá na individuální výchovu, nevidíme jejích úspěchů tak zřetelně. Sport však, jak jsem řekl, slavil velká vítězství nad tělocvikem, a jak zajímavá vítězství! Turnéři právě jako Sokolové mnoho řečnili o nebezpečí hvězd a rekordů, o tom, že přijmou atletiku jen bez závodů. Přišel však čas, kdy se splnilo proroctví jiných. Turnérstvo nezavedlo pěstování atletiky do jednot, ale zavedlo své vlastní rekordní tabulky! Jaký to paradoks.

Není to jen Československo ve větším měřítku? Obec Sokolská se ještě nepostarala o cvičení tělocviku prostého v jednotách a už pořádá mezižupní závody. To vypadá skoro stejně jako německý postup. Není ovšem postupem nesprávným, i tak se může jít dopředu. Co však s hrou na schovávanou? Proč zapírat, že Sokolství provádělo dosud Jahnův nemoderní a nedůsledný systém? Když již někdo nedovede srovnat obě soustavy, dosvědčí mu to všechny společné stránky Turnérstva i Sokolstva. Obhájci fantomu české soustavy, podobně jako obhájci fantomu rukopisů, ať již házejí kamením po prof. Dru. Piaseckém nebo po některém ubohém novináři, zapomněli v záplavě frází říci to skrývané tajemství, čím se vlastně liší česká soustava od německé. Snad mentalitou? Mentalita jest vlastností národa, ne vlastností soustavy, která jest schopna rozšíření po světě. Někde v Harrow nebo v Oxfordě provádějí Lingovu švédskou soustavu s jinou mentalitou než v Uppsale. O povahu nebo život se nám nejedná. Nikdo nepopírá, že Čechoslováci zavedli do Jahnovy soustavy jiného ducha. V tom právě spočívá Tyršův význam. Tvrdí se však, že jest zde utlačována česká soustava s vlastní metodou, s vlastním nářadím, s vlastním poměrem cvičence k cvičiteli. Bohužel ztratila se, nemůžeme ji nalézti.

Naopak, český duch stane se základem a vůdcem nového tělocviku, dobrého ne pro známost v cizině, ale pro republiku. Ovšem jest třeba upřímnosti, která může žít i vedle národního uvědomění. V Německu, abychom se vrátili k tématu, také už se vyskytly hlasy, odhalující »parádu« pruského militarismu. Geisow praví: »Čas, který nyní obyčejně nazýváme vilémovskou dobou, s kterým však Vilém II. nemá co dělat(!), může se označiti slovy: Vnější lesk a vnitřní prázdnota.« Překvapuje, že právě učitelé, na rozdíl od českých učitelů, ujímají se svobodomyslného hnutí a upozorňují jak vojenská byrokratická výchova vnikla až do škol. »Vzalo se, či lépe muselo se vzít do školního tělocviku bez výběru mnoho způsobů cvičení a základních pravidel z tělocviku spolkového. Školnímu tělocviku chyběla veselá družnost, vzájemné účastenství žáků a nadšení učitelů, bez něhož nelze ničeho podnikati.« Kdybychom chtěli vyšetřit praktické výsledky těchto poznatků, bylo by třeba prostudovat jednak statistiky, jednak různé prameny ministerstva vědy, umění a osvěty, vysoké školy pro tělesná cvičení a jiných úřadů, ale sotva bychom dosáhli žádaného výsledku, poněvadž nemáme potřebného časového odstupu. Německá revoluce není dokonalou revolucí, a tyranie, třídní nadvláda, to jsou pro dějepisce jasná období proti anarchii, jaká panuje v říši. Ve sportovních a tělocvikářských žurnálech míchají se mezi vzpomínky na císařství a nacionální řeči různé podrážděné protesty proti zastaralosti úřadů atd. Drobnosti, které by-

chom chtěli hledat po časopisech a sestavovat tak nějaký směrodatný přehled, svedly by nás pravděpodobně s cesty. Všeobecný úsudek můžeme říditi jen podle častých a typických zjevů ve sportovní literatuře a v životě, které nás nemohou zklamati. Chci upozorniti hlavně na tři rysy, charakterisující dostatečně německou tělesnou výchovu. První z nich jest neobvyklá vážnost a důkladnost, která podrobuje každý směr, každý cvik přísné zkoušce, při níž mnoho věcí neobstojí. Souvisí to s těsným spojením zdravotnictví s tělocvikem a lékařského stavu se stavem učitelským. Pečlivost o hygienu zabíhá někdy až do směšných krajností. U nás se s lékařským dohledem nenadělá tolik hluku a nebylo by ani dobré, kdyby čeští učitelé si oblíbili podobné řečnění bez činů. Zdravotnické hnutí bylo v Německu, jak jsem již řekl, posíleno rozsáhlou propagací gymnastiky, která se osvobodila od vlivů švédských a dánských a vytvořila samostatnou německou školu, v níž i rytmika jest typicky germánská. Toto náboženství hygieny nepřemůže sice sport a tělocvik pro neporozumění v nižších vrstvách, bude však vždycky dobrou posilou výkonnosti a zdraví národa.

Druhým rysem jest uvědomělý nacionalism, jehož výstřelky jsem uvedl. Sotva asi zmizí z německého života. Jest zakořeněn všude a vniká i do novot. Americké sportovní publikace mají obyčejně před titulním listem fotografii autora, obecenstvo to vyžaduje. V Německu se také ujal tento zvyk, ale docela jinak provedený. Pod americkými fotografiemi bývá jméno, někdy jsou uvedeny rekordy autorovy nebo olympijské vítězství. Naproti tomu Karel v. Halt dal na počátek své známé knihy o atletice fotografii, na níž jest zachycen s běžcem Braunem, který vynikl na olympijských hrách ve Stockholmu r. 1912 a později padl ve válce. V nejnovější sbírce Dra Peltzera září před titulem jeho loňské vítězství v Londýně s nápisem »Ein deutscher Sporttriumph«. A jak se liší německá věnování na knihách »mrtvým hrdinům ztraceného vítězství« od prostých připomenutí v anglických publikacích »který padl ve válce v čele svého oddílu«; ve francouzských časopisech jsem viděl několik obrazů slavného Jean Bouina, ale pod žádným nebylo nic podobného.

S anglosaskou rasou můžeme výhodně srovnat i třetí znak německého sportu, sklon k abstraktním heslům a úvahám. Jestliže nikde jinde ve sportu nevynalezli němečtí atleti nic nového, na co by mohli ukázat Turnérům, kteří jim vyčítají napodobování Ameriky, aspoň mají právo chlubit se touto společností. V tom zůstali Germány k velké radosti Dra Geisowa a jiných publicistů, varujících před zkázou přicházející přes moře. Jak by ta zkáza prospěla Němcům, kdyby odstranila zbytečné básnictví. Uvedu jen dva případy. Arnošt Huhn píše v Peltzerově sbírce: »Čistá radost z boje, který každému umožňuje, aby podle svého nadání se ušlechtile uplatnil, pozdvihla nás, nadchla pro sport a ještě dnes nás udržuje v nadšení.« Až tedy nebude boje, nebude sportu. Toto definování sportu jako zápasu a závodu, kterého se štítí kolektivisté, nepatří do Spoj. států, nýbrž daleko blíž. Věta, která kdy v Americe podle mínění některých Čechů zazněla asi nejsobečtěji, je myšlenka Lawsona Robertsona: »Zvětšující se schopnost úspěchu v závodech přináší zároveň důvěru v sebe, což jest ziskem.« Náboženství sportu, o které usiluje Westerhaus, definuje Geisow: »Boj jest jediným smyslem života, boj jest, jak víme již od Darwina, hybnou silou každého zušlechťování v přírodě, boj, jak pravil starý řecký mudrc, jest otcem všeho dobra.« Tomu by se v Americe a v západní Evropě smáli. Tam pokládají sport jen za hru usnadňující čestnost života. »Závodění jest typickou částí našeho žití,« praví Ted Meredith. »Ať jest to v obchodě, ve sportu, ve vědě nebo ve válce, americký člověk se vždy co nejvíce snaží o úspěch. Jakou musí mít překážku a jaké protivníky, aby byl poražen! Tak důkladně vnikl sportovní duch do našeho života, že ve skutečnosti každé zaměstnání se považuje za hru.« (Meredith: »Relay races«.)

Shrneme-li celkový dojem z německých zdravotních snah, vidíme průběh zajímavého přelomu starých tvarů kulturních v nové. Nejen pro Německo, ale také pro nás jest důležité, aby převrat byl rychle dokonán.

DOPISY

O šetření.

Milý příteli,

dovol mi jen několik vět k poznáme p. Cekoty o neproduktivních výdajích. Takových výdajů, v přísně hospodářském smyslu neproduktivních, je mnoho. Vyloučiti je, znamenalo by zničiti blahobyt a snad i existenci milionů lidí. Vezměme dva typické příklady: tabák a lihové nápoje (i s pivem). Vyloučiti jich požívání přineslo by více škody než užitku, zejména když o absolutnosti škody nejsme přesvědčeni. E. T. A. Hoffmann, E. A. Poe, Verlaine pili i kouřili (a jak pili!) a přece bych si na nich nedovolil demonstrovati zhoubný vliv alkoholu a nikotinu. Odstraňme tyto jedy: zabijeme tabákové plantáže, továrny, prodejny, průmysl cigaretových dutinek, krabic, pouzder, dýmek, zničíme sladařství, chmelařství úplně, pivovarnictví, tisíce rolnických lihovarů, ale v souvislosti s tím podkopeme pěstování krmného dobytka... Právě že je hospodářský život kruhem, nelze ani tyto neproduktivní složky vyřaditi beze škod. Život se neskládá jen z účelného vyrábění a konsumování. A buďme rádi. Miluji hudbu, třeba že je neproduktivní a neúčelová. A poslouchám-li »Parsifala«, nemyslím ani na to, že živí statisíce hudebníků, zpěváků, divadelních dělníků, nakladatelů, knihkupců. Troufám si tvrditi, že by se mi líbil i kdyby neživil nikoho. Možná, že by život byl lepší, kdybychom nepili a nekouřili. Možná také, že nikoli. O přepychu psal ostatně krásnou stať Schopenhauer v úvaze »o právní a státní nauce« v »Parerga und Paralipomena« a opravdu nevím, co bych k ní ještě měl podotknouti.

Se srdečným pozdravem

3. května 1927. *Hejda.*

NOVÉ KNIHY

Dr. *J. L. Hromádka:* Cesty protestantského theologa. Hromádka, profesor Husovy fakulty, dostal se v poslední době do sporu o východisko, smysl a cíle protestantské zbožnosti a theologie. Dlouhá řada otázek je předmětem této knihy: náboženství a kultura, zbožnost a theologie, podstata křesťanství, filosofie Masarykova, církev a veřejný život atd. Autor naznačuje, jak nesnadno a pomalu pronikal k vlastním základům křesťanské theologie. Cena 12·— Kč. Nákl. V. Horáka, Praha II., Soukenická 15.